

# EESTI KEEL

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetuse aadr.:

Tartu, Vabriku uul. 3, kort. 8

Talitus:

Tartu, Gildi uul. 8, teisel korral

## Tööd alates.

(Esimehe prof. L. Kettuse avamiskõne Emakeele Seltsi koosolekul 24. IX. 22).<sup>1</sup>

Avades algava poolaasta esimest koosolekut palun tervitada kokkutulnud liikmeid ja kõigepäält neid noori juurdetulijaid, kes alles ülikooli astunud ja siin töötada tahavad selles sihis, mis ka meie seltsi oma on.

Rahvuse asi, rahvuslik töö, rahvuslik teadus — need sõnad on küll vanad, mõne arvates ka kulunud, kuid kõigest hoolimata igavesti uued ning alaliseks jõuallikaks neile, kes — nagu iseäranis akadeemiline noorsugu — küllalt kõrgelt oskavad hinnata väärtusi, mis peituvad neis sõnus.

Ei eksi me vist arvates, et suurem hulk neist, kes ülikoolis eesti keele ja sellega ühendatud sugukeeled oma eri õpiaineks on valinud, seda kas teadlikult või instinktiivselt teinud on tähendatud aatelistel põhjustel. Keel on rahvuse tuiksooneks, rahvus elab nii kaua kui keel elab. Keeles peegeldub rahva minevik isegi kaugemale, kui muud mälestusmärgid jõuavad teda jälgida, ja ei ole rahva olevikule ega tulevikulegi ükskõik, misuguse kuju ta keel omandab. Keele uurimine, harimine ja arendamine on järelikult töö, mis peaks rohkesti teaduslikku ja ka ühiskondlikku huvi pakkuma. Kui me aga eriti seda meeles peame, et see töö emakeele uurimise, harimise ja arendamise töö on, siis mõistame teda seda soojemalt hinnata.

<sup>1</sup> Keel toimetuse poolt ühtlustamata.

Tõsi küll, see töö, nagu teda akadeemiliste traditsioonide nõudel tehakse, ei anna noorele üliõpilasele tihtigi kõike seda, mis ta on oodanud. Aga see pettumuse otsus tuleb sagedastigi ainult nende poolt, kes töö juba esimeste raskuste, „kuivade kohtade“, tulekul maha on jätnud, unustades, et igal tööil oma algraskused on, eriti aga keeleteadusel, kus alles ettevalmistavate tööde järele huvitavamate kogupiltide, sünteesi juurde jõutakse. Edasi tuleb tüdinemine tihti vale õppimisviisist: loengute ja eriti kursusraamatute asjade rägastikust hakatakse liig umbkaudu pähe õppima erilisi nähtusi, mis ühtegi juhtivad printsiipi ei valgusta ja mis ka eksamite mõttes enamvähem tähtsuseta on, kuna asjad, mis laiemaid perspektiive avavad, kahe silma vahele võivad jääda.

Püsivus on see, millega nii siin kui mujal ülepää raskused võidetakse. Kuigi tee jalge alt või koguni siht eest korraks ära kaob, leitakse ta töö abil alati uuesti üles. Ärgu aga unustatagu, et palju asjata otsimist jääb algusest pääle ära, kui tarbekorral alati oma vanemate kaasvõitlejate-õppijate, kuid iseäranis õpetajate poole küsimustega pöördakse. Ja on küsimusi, nii praktilisi kui teaduslisi, millede harutamine kõige paremini sünnib ühendatud jõududega, s. o. meie seltsi koosolekuil.

Emakeele Seltsi ülesandeist ei hakka ma siin üksikasjalisemalt kõnelema. Üldjoontes on tema tähtsus ja otstarve vist igapähele selge. Jääb ainult Seltsi liigete, nii praeguste kui tulevaste, teha, et ta oma otstarbele kui ka kohustavale nimele küllalt vastaks. Tänuaga tuletame ka siinkohal meelde, et seltskond — toetajaliikmete kogu — ja osalt ka riigivalitsus Seltsi tööd omast kohast õieti on hinnanud, ainelist abi andes oma kohustusi tema vastu seni täitnud.

Loodan, et meiegi oma kohuseid ei karda. Avaldan sel puhul eriti lootust, et Selts küllalt oma tähtsamat sisemist kohust suudaks täita: huvi aine vastu üleval pidada selles arvurikkas noorte peres, kes praegu ülikooli astudes eesti keelt teaduslikult õppima hakanud, ja et eesti ja sugukeelte õppijate arv meie ülikoolis rohkesti veel kasvaks. Nõnda luuakse pind, millest meie rahvuslikuma teaduse kõrgemal uurimisel kõige paremad eeltingimused on üles võrsuda: mida kõrgemal asub mägestik, seda kõrgemale suudavad ka üksikute mägede tipud künida.

Ja mida kõrgemale nad küünivad, s. o. mida silmapaistvamaid uurijaid meie ülikool kasvatab, seda kõrgemale hindab kogu rahvast haritud ilm. Siin, oma keele ja sugukeelte uurimise alal, on meil üks ülesanne, kus eestlane võib ja kus temal tuleb teaduste rahvusvahelisel staadionil vähehaaval, kuid kavakindlalt ja julgesti ennast maksma panna. Sellest kõrgest kohustusest, mis mitte ainult vaimustust, vaid ka palju tööd ja nimelt palju ühist tööd nõuab, olgu Emakeele Seltsi iga liige teadlik.

## Keelenäide Mihkli kihelkonnast.

2

Mih.: Noja-h! Sellepärast peate nüüd oolega lehmel söömi tegema, seeo paelo tõhtsam ja param ja väga tõhtos, kui loomad sööma saavad, nääd sööbad kered änam täis kui kuebast põhost, mutku joobad ja lorstabad toorite kallal. Kasse tõsi oo, teil peade<sup>76</sup> jo väga paks lehma söömi olema? Tedrekod ei pea viisima palabad vett teha, et söömel rohkem peal võib panna?

L.: Mis sest oo? Paks ikke param kui pal'las vesi.

Mih.: Kudasse oli, misa paragust ütsid<sup>77</sup>, mai kuulnd easte?

L.: Eksa kuulatand! Egas kiriksant kahte jutlust ei pea!

Mih.: Sa oled ikke mo vasto paegal na uhke, kasa seda ei tea, et uhked lüiasse upaksil, kanged kahe kápaksil?

L.: Mis sest sis oo? Esimene amet: maast üles jälle.

Mih.: Ma olen kuulnd, sa olle ees lipe<sup>78</sup> ja takka kipe<sup>78</sup>.

L.: Kes seda rääkis?

Mih.: Misma sest ütlen, kes rääkis: räägi meest, aga mette nimeta meest.

L.: Ma olen koa kuulnd, et test rääkad, sa peade paelo sööma. Sellepärast sa oled na jäme nago jõmm.

<sup>76</sup>peade 'pidavat. pidada', vrd. ka olle 'olevat', saade, tahte, ka Vigalas kiskode, jooste, tulle, Kullam. ei minne, olle, Ridalas aisede, põlle, pidade jne. <sup>77</sup>ütlemä, ütlesin, öetse 'üteldakse', öeti, öetod, ei öeta. Ka Vigalas: (ütlemä, üteldä; ma üttele;) ma ütsti ~ ütlesin, ütetasse ~ üteldasse, öeti jne. <sup>78</sup>Vrd. märkus 48!

Mih.: Noh, joose ikke param oo, sest mis mees sõõb, seda mees vääb koa. Kuimai sõõ änam, sisma kõngen varssi ää!“

L.: Misa seal sõõd parago? anna mool koa!

Mih.: Sõõn saia. Noor-at't tõi linnast.

L.: Annand mool koa! Ega moogi suu sarbest põle.

Mih.: Misand lanid ja nuiad na paelo, jumas annan koa, säh!

L.: Na natoke! surra paelo, elada natoke. Meilo kodo saia riitomast<sup>79</sup> võtta; igaõks võtab na paelo kueda tahab. Noort teeb iga lauba kakoleiba saiajahodest.

Mih.: Misand muedo oma asja naa paelo kiidad! Kes koerasaba<sup>80</sup> kehetab kueda isi ei kehetä.

L.: Sina lako vaid! Sa teed mo südame täis!

Mih.: Oled ikke õrn ja keikk koa, eit ooso kodo na ää kekitand<sup>81</sup>, etsai kannata õht sõnagi, oia send nago setta pilpa peal.

L.: Ma olen õhö inimese käest kuulnd, et sa olle eele naha peal saand, noor-at't võtnd sool püksi mõõto.

Mih.: Mis sest änamgi oo! Ega sis eng ukka lähä (õ lää), kui iho arida saab! Seeo kõik va Peedo Kaie vale. Mede noor-at't põle mool sõnagi lausond.

L.: Mis Kaiel soost sis oõ?

Mih.: Noh mede noor-at't viskas tä eele omigo vantipidi<sup>82</sup> uksest vääl'a. Tä tuli eele omigo meil, mee sõeme parajati omigost, koralt<sup>83</sup> sai aro, eta süda täis oli, tõmmas ukse rõmdi kinni, ei teretand ega kedagi. Mede noor-at't küsis: Noh Kai, kus tere jäi? — Tere jäi takka tulema, ütles Kai järsko. Noor-at't käskis tätt isto. — Põlemol aega

---

<sup>79</sup> riitomast (= priitumasti) 'vabalt, küllaldaselt, õhtralt'. <sup>80</sup> Sõna saba tarvitusel ainult seesuguses, nähtavasti põhjapoolt (Vigalast) laenatud kõnekäämus. Harilikult and: lehma, obose and, kõrdi and, rebase and (teatav taim), eena kaared riisotse ännas jne. Samati Edela-Läänemaal (Kasari jõest lõunasse), Pärnumaal ja saartel. <sup>81</sup> Keditama 'hellitama'. <sup>82</sup> Vant, gen. vandi, 'käsi' (pilkl., põgl., nalj.), ka Vigalas: ühü vandiga mees, Hanilas: vandid ripvad, P. Jaagupis: vandid. Vrd. rootsi vante 'fausthandschuh'? Vrd. ka Mihkli, 'Kirbla tiiba vant, Velise, Märjam. tiiva vant 'tiiva nukk, tiivas'. <sup>83</sup> Koralt (= korralt) 'kohe'.

isto ühti, tulin teil ütlema, et tede poiss lasnd eele oma lambad mede rukki orased kõik ää süia ja tallata, nad puterand orased na ää, et sealt põle änam kedagi saada<sup>84</sup>. — Mede noor-at't küsis: Kasa nägid, etned mede lambad olid? — Kai ütles: Kelle nad muude olid kui tede, ja tede poisi moodi oli, kesned sealt väl'la ajas! — Noor-at't ütles: Mede lambad olid eilse pääba kodo, ei saantki väl'la. — Kai uras ja lüogetas ikke veel. Viimati mede noor-at't küsis tä käest: Meto pääba sa enne aige olid, kuesa rumalas jäid? Vaata kus puussepa aogo oo teind! — Akkas Kaie vanti kinni ja viskas tä uksest väl'la. Ega mede noor-at't nigel mees ole ega ennast narri lase, kui teene tä südame täis teeb!

L.: Tea kelle lambad need sis olid, ega ta muude o ei rääkind?

Mih.: Kes sest teab! Jo testel koa lambad oo, ega meil üksi põle.

L.: Kas teil mõni tillo<sup>85</sup> surnd koa oo?

Mih.: Jah, kaks tillot surid mineba nädali ää, õhõ vana lambal olid kaksikod tillod, ei võtnd teist tillot oeda<sup>86</sup>, ja seei saand sis imeda ja suri ää. Teene suri nasa-mmoti ää.

L.: Mede nooreit ütleb ikke: kus luid lautas, seal oo koa laoda taga. Ai! mool ammas akkas kihkama, ammos-tasin ponksi.

Mih.: Anna mool koa, ma teen suu koa magosas!

L.: Ei anna! Anna sa see mool, kellega sa küssid.

Mih.: Ega küsija suu pihta ei lüija, võtja käsi saab rihmata. Juma antsin sool enne saia!

L.: Kessend käskis anda, misa olid na elle!

Mih.: Noh, külma meeles pean. Seeo olles laenatod, aga mette kingitod.

L. (vähe aja pärast): Muri uriseb ammo, tea kas mõned tulad või? Näe, kust Miina ja Jaan tulad. Sellepärast Muri urises.

Mih.: Koer aogob ikke niikaua kui külalene tuleb.

<sup>84</sup> Sõnas saada (inf.) aa nõrgal astmel. <sup>85</sup> Tillo 'väike lambatali' (lastek.). <sup>86</sup> Sõnas oeda 'hoida' oe nõrgal astmel.

J.: Noh, mis sala jutto te sii aeate, me kuulsime a m m o, et üks juto sumin oli õhös kohtas. Kaste sedai tea, et sala jutt aisma lähäb?

Mih.: Mis teitel sest oo? Meitel põle kedagi sala jutto aeada, te isi ikke kudistate ja ajate sala jutto paegal teenetesega, test rääkad, et peate kaheksi laani lööma<sup>87</sup>.

J.: Tule Miina, lähme minema. Mihkel akkab koralt tühja lori aeama.

Mih.: Minge aga peal. Kutsmata olete tulnd ja aeamata minge. Mõistlik mõestab isi ja rumal katsob kápuga, seda näeb igauks ete sõbrad olete!

L.: Külsa kutsod Jaani sedavisi enese kallal, aga saa kallalt änam ää-mette.

Mih.: Tulgo kueda tahab, ega ma tühja vihma koa ei karda. Meilo kodo va sulane Juri na kange mees: Ma olin täna omigo akna all ja nõsisin noaga, tegin roots-varblase<sup>88</sup> jaos kongi, tahtsin pärast kase otsa viia, kus Jüri kähvatas: Akna pealt valge eest ää! Kasso isa laasissep oli? Moo süda sai täis, ja ma olas täl õhõ ää tõmmand! Isi töö peal nago mehe kohmos, saa tehtod kedagi, aga süda oodäl suurem kuedä isi oo.

L.: Tede Juri oo isi va kabal ja keerakas<sup>89</sup> mees, näe kui paelo täl keerakid sõno oo, jutt jooseb mis varinal.

Mih.: Jah, selle peal oodä<sup>90</sup> mees küll, aga muedo oodä üks virssik<sup>91</sup> ja pahor mees, virssikod<sup>91</sup> tempa täis, äigab kust kätte saab, oia tä eest kõiki asjo luko taga, ütleb aga isi: natoke varastada ja natoke valetleda, sissaab ilmast läbi.

L.: Täo isi ilmas virokid<sup>92</sup> küll näind, kastä seda ei tea: kes koerost teeb, see kolki saab?

<sup>87</sup> laani lööma 'plaani tegema, serva tegema, sõbrustama'. <sup>88</sup> roots-varblane 'kuldnokk, musträästas'. Ka Vigalas rootsvarblane ~ mustvarblane ~ kullalind. <sup>89</sup> keerakas 'kaval, vigur', Wied. 'pfiiffig'. <sup>90</sup> oodä = õn ta. <sup>91</sup> virssik 'varjatud pahade omaduste, ilgete tempudega, vastane (inimesest), laisk, tõrges (hobusest)'. Hanilas, Vigalas, Kullam, Märjam., Kirblas virtsik, Ridalas virtsakas (obu). Vrd. Wied. EWb: wirts, g. wirts (G) = wird, g. wirre 'art, weise, gewöhnheit'. <sup>92</sup> virok, gen. viroki, 'kibe, valus elukogemus, kurblik juhtumus, raske elusündmus, viletsus'. Sõna puudub Wiedemanni.

Mih.: Kusa tätt kedagi kässid teha, siis lähäb n a a paelo aega, et aea tühja asjal, isi mene takka järel. Isi tahab aga Teesebere atil väimes<sup>93</sup> menna: noh selle asjal oovel meto tuult jala all. Kõis õhõgorra seda asja Teeseberes kuulatamas, kas tätt võetse; mennes oli saba rõngis, takassi tulles oli n a a soigos, jooš saand kaupa ühti. Aga siss oli kodo kuri karjas! Tä süda oli nii täis nago se atapjal, tammis toas etessi takassi kõia. Noor-at't küsis: Miks kaupa ei saand? — Kes vaest meest väimes tahab, tahetse ikke rikast, — ütles Juri; nüid mai tohe änam teste inimestel enese silmi näedata ega teste sekka menna. — Nooh, põle viga ühti, ütles noor-at't. Kõi sergest ja tereta kärmest, kessend teab, etsa vaene oled. Inimestel oo ikke see takka rääkmese mood: kus kaks koos, seal kolmas suus.

L.: Meilo kodo koa paelo inimesi, aga mee saame isikeskes õiges küll.

Mih.: Noh, vago lambod mahob paelo õhte lauta.

L.: Maisa aro, mis eri tede Juril Teesebere vanal väimes menna oo? Isi oli meneba talbe aige nägo rämps maas, kaibas etäl kanged kõrbetsid oo ja rõhetsed kurgost üles kõebad; va tõbine mees, töö juures takka suiata<sup>94</sup>, kes sehokest siss tahab?!

Mih.: Mistäl sest oo, enese vead ikke sel'la taga ja teese vead silma ees.

L.: Kuule kui Jaan ja Miina itsitabad naërda, nääd kuulatasid sii salani kusagil, kueme rääksime.

Mih.: Miste seal naerate? Kaste naerolinno pesa lõitsite vôi?

J.: Pime juba käe, eks lõpetage ennaste jutt ää ja lähme igaõks oma koeo.

L.: Jah, ilm üssa pime juba. Ma kudusin kirjot kennast, raiskasin kenda kirja pimedas ää, küll oome valge naerab pimedas tööd!

<sup>93</sup> väimes = väimeheks. Vrd. peremel 'peremehele'. <sup>94</sup> Suia ma 'tonkima, taguma, peksma', Wied. 'verkeilen, keile in einen pflock treiben', fig. 'prügeln, schlagen'. Vrd. Anseküla suue 'kiil', Kihnu suuõ, Käina suumes 'väike kiil', Wied. suie 'kleiner keil etc.'

M.: Liiso, eksa võta suur rätik iloste ümmer, tää oosol parago üssa tiibiti<sup>96</sup> ümmer, pane ikke iloste nurgeti, ja suka paela oled koa ää kaotand, sukk kootsos<sup>96</sup> jalgas.

L.: Külma teen uie kolme keega<sup>97</sup> paela jälle, pastla pael oomol koa katki läind, pastal ei seesa änam jalgas, va algastest linadest tehtod pael ei kannata kedägi.

(Lapsed lähevad koju.)

\*

Teese pääba oli ilm pīlbes ja saeost moodi, seepärast ei olnd karjastel tarbis na vara omigo väl'la menna. Jaan, Miina, Liiso tulid kõik seltsis ennaste veiste ja lammastega Reeno maea juurest mööda. Mihkel oli juba enne ülal ja pani riidid sel'ga. Reeno noordel olid lehmad lüpstod ja tuli lüpsikoga tara<sup>98</sup> juurest.

Noort: Noh, mede Mihkel, sa alles pool pal'last, test joba sii, pane ruttu riided ümmer, test peabad so järel ootama, ja eksa anna poestel tedrekotel istet koa, misnäd ukse all püsti seisad!

Mihkel tõi istmed ja käskis neid maha istu na kauas kueda isi sööb.

L.: Külma iston maha koa ja võtan istme sülle!

Mih.: Sina jälle koralt enese sõnadega, eksa isto sis istme peal.

L.: Jusa kässid maha isto.

Mih.: Noort, kus leba lõikamese nuga oo?

Noort: Saas näe mette?! nuga oo kahe silma vahekohtas.

Mih.: Kahe silma vahekohtas oojo nena!

Test akkasid puhas laginal naerma.

Mih.: Miste sellepärast itsitate? Noort, pane mool leba- kot't valmis koa, testel oo kaelkotiga leib juures, egame täna

---

<sup>96</sup> tiibiti (= tiiviti, tiivuti) 'nurkadega üksteisest tiibade kujuliselt üle ulatades' (vastand sõnale „vaheliti“). <sup>96</sup> kootsos 'lontis, ripakil', <sup>97</sup> Paela ehk kõie keed '3 peent lina ehk taku sõõrest, millest pael ehk nõör keerutatakse'. <sup>98</sup> tara 'veiste laut' (laut on lammastel); „ta makab tara peal“. Nõnda ka mujal loodemurretes (Audru, Kihnu, Martna). Harjumaal aga tara ehk tara-aed 'laudaesine, karja-aed, lautade vaheline aed': „lauda vahel on tara“ (Juurus, Hageris), Lääne-Nigulas: tara 'suur ulualune vanaaegse taluhoone ees'.



lõõna koei<sup>99</sup> tule vilo elmaga. Pane pudeliga piima, kümme karduhbelt<sup>100</sup> ja karpidega võid ko a juure.

Noort: Kes lastel paegal võid võib anda! Kui lapsed paelo võid sööbad, sis nende nenad lähtad tatitses. — Mihkel, söö nüid rutto koa, oled söömaga ikke nii aeglane.

Mih.: Soh, nüido moo kere täis, kõht nii kõbaste täis, et tapa täi peal ää.

Noort: Misa seal lorisid laua ääres? Anna iloste aitäh! Kas toit sool naero asi oo?

Mih.: Jaan, kasol tikka koa juures oo? Täna teeme metsas tuld ja küpsetame karduhblid ja võtame koerad koa, kes letol<sup>101</sup> jalad alla tegad, kui juhtume nägema.

(Karjaga teel olles.)

Mih.: Jaan, täna aeame ärjad pustlema, vaatame kummas üle saab, kas tede puno või mede päits?

L.: Misa oma päetsost muedo (∞ mud'o) räägid, nehoke saa kellegi vasto, väeti nago va kobinas<sup>102</sup>, õhö varesel paelo, kahel natoke!

Mih.: Mis saant koa räägid! Egas tede pupsid<sup>103</sup> am mोगi mede päetso vastoi saa!

J.: Miste muedo vaidlete?! Joos näeb, kummas üle oo,

L.: Olgo peal, aga mis Mihkel muedo tühja kotti püsti aeab?!

Mih.: Kuule ikke kui mürabad ja kaapad<sup>104</sup> jalgega mulda üles, varssi lööbad sarbed raksti kokko, äh! las lüia!

L.: Näe kui Peetre Puno üle, oo, aeap Reeno päitso takka!

Mih.: Olgo! Külma annan täl täna õhta kodo paramini süia; oome, sis las käristada!

M.: Ui aeg! kus maal lambad juba oo! Tea kas oo veel kõik käe, võio mõni jälle raabis?!

L.: Aeame lambad kokko ja lukeme ää. Oot ma luken üle [naljatledes]: üken, kaken, ööde, nääde, vändra, veske, muro, kukor, reeno, teps! [= 10].

<sup>99</sup> koei = koju ei. <sup>100</sup> karduhbel uuem sõna; vanem on (maa) õun, mis kadumas, tarvitusel ainult veel mõne „aehotagose eede või ati suus“. <sup>101</sup> Vt. märkus 68! <sup>102</sup> kobinas 'nõrk, vilets veise lõust'. <sup>103</sup> pups' väike sõnn'. <sup>104</sup> kaapad = kaabivad.

M.: Viis tükki oovist puudo, luke uieste üle!

L.: Entel, tentel, tika, tei, vuhti, kenti, lamma, pei, iiro, viiro<sup>105</sup>, tommes, toots, suker, küine, loos! [=15] Jah, oo käe kõik!

Mihk.: Kuule, mis keelt Liiso lööb, Jaan, kasa tead misse tähendab?

L.: Kes seda teite nena peal kirjutama akkab!

M.: Poisid, akake tuld tegema, sis saame karduhblid küpsetada.

Mihk.: Jah, teeme suure tule leeri<sup>106</sup> üles, na et tule loide üle puude latle<sup>107</sup> köib. Tedrekod, tooge kuiba kadagast! sis saame tule paramiini põlema.

M.: Kadagal oojo paelo suitso!

J.: Kus suitso, seal sooja. — Vat kus kadagas lõkatas kärinal põlema!

L.: Miina, tule rutto siia, ma näitan sool ilust asja!

M.: Misol seal oo sis?

L.: Kus't! ole vakka! vaata, sii kadaga põõsas oo lenno pesa, viis muna sehes, ää mette na ligidal mene, enge aur lähäb munaðel peal, lend jätab pesa sis maha. Ää mette va Mihklel näita, tä akkab näpoga koralt katsma, ega tämas<sup>108</sup> kuula!

Mih.: Tedrekod, tulge vaest ää koa, karduhbled oo küpsed joba, tooge puid lõkme jaos koa, tuli kustob ää! Mis teitel seal põõsa taga oli, kas lõitsite raha augo vôi, ete seal nenat-pidi koos olite?

<sup>105</sup> Sõnad iiro ja viiro on nõrgal astmel. <sup>106</sup> le'er 'lõke'. <sup>107</sup> latle = latvade: nom. latl, gen. ladla, p. pl. latlo, in. sg. latlas. Selle kõrval ka lado, gen. ladba 'maharaiatud, saetud, lamava puu latv', kuna latl 'kasvava puu latv'. Võiks ehk arvata assimilatsiooni kaasmõjul arenemist: latva < lady > [ladu? >] ladl > latl, millest partitivi mõjul latl (sõna ritp, gen. ridba, p. ritpa näib olevat Mihklis uuem, kuna vanem ja harilikum on u di). Kuid ennemini võimalik siin akustiline komistus: sõnakuju latv laenamisel põhja- ja idapoolsetest mürretest (Vigalas ja P. Jaagupis praegu küll latp: ladba: in. sg. latpes, kaugemal aga latv: ladva): olen tähele pannud, et dikteerimisel sõna kahv isikute poolt, kellele see sõna võõras, kirjutatakse vahel kujul kahl. Niisugusel puhul oleks ladu murde enda sõnakuju, sest ka lääne- ja lõunapool, Tõstamaal (Kastna küla vanemal põlvel siiski latv) ja Hanilas leidub ladu. <sup>108</sup> tämas = tema siis.

L.: Mihkel teeb ikke obose senna, kus põle vaia olemaski.

Mih.: Kuule ikke Liisot, sõnad täl paegal viiro säetod, isi oo enese arbates suur, ilos ja tark.

L.: Sis olin paelo suurem, ilosam ja targem kui sa näintki!

Tõmmas Mihklel lopso pihta.

Mih.: Ai ai, kui vali käsi! Sa saad lese mehe, kellel seetse last enne ees oo, või sepa naeses!

L.: Pea ikke pool suud kinni! saad teese veel!

J.: Olgend vakka, miste vaidlete, akkame param mä<sup>e</sup>nga tegema!

L.: Jah, akkame lamba mängi tegema. Mihkel oo unt, Jaan lamrene, me oleme Miinaga lambad. Lambod oo küll natoke, aga olgo peal. Soh, Jaan, nüid keipp kätte ja akka a e d a lammastest tegema!

Jaan kõib kepiga ümmer ja laalab: „Tepen, tepen, teen aga aeda, etsa unt üle üpata, karo üle kapata, janes jälgi peal jätta, unt saa ambod irista; isi ma uinon magama, külap Looja loomad oiab“. — „Vanames, uu!“ — Lamrene ärkab üles, lukeb lambad ää: „Oioi, üks valge utt oo kadond, teen uie aea. „Tepen, tepen...“ — Jälle üles ärgates üks utt või jäär kadond, kunni kõik otses oo. „Sina eldene aeg!“ õhkab lamrene, „kõik lambad läind, va undi nahkas!“ Lähäb ot'sma. „Ena kust läind! ena luid! ena verd!“ Põõsa juure saades, kus unt taga oli, ütleb lamrene: „Tere, vanames! kasmoo lambod nägid?“ — Unt: „Ei ole näind!“ — Lamrene: „Miso sel'la taga oo?“ — „Kibid ja kännod“. — „Kas oo luba ut'etada?“ — „Jah!“ — „Ut'e, ut'e!“ — Lambad akkabad määgma. Lamrene: „Sina kurjategijas oled mo lambad kõik ää vaadand<sup>109</sup>“. Unt paneb lagama, lamrene ja lambad aeabad tät takka, piirabad sesse, võttad<sup>110</sup> tä kinni ja tagobad tä pehmes. „Ai ai!“ karjoo unt, „Liiso, saa lööd jo ruusikaga naa val'loste ja juhmiste, ega sool a r o põle!“

<sup>109</sup> ää vaadand 'kurja silmaga ära moonutanud (kivideks ja kändudeks): <sup>110</sup> võttad = võtavad.

Jaan: Laseme tä olla peal ja akkame nüid lennomängi või kullimängi, olgo mehokest ta h̄te mängi tegema.

M.: Olgo nüid peal sellekorra, puhkame natike aega.

L.: Kuule, Mihkel, sa lassid rabapüssi!

M.: Miks oli tunda: omad rahvas ja võeras ais!

J.: Vaata nüid Mihkel sind, kasa ennast pidada ei jõua?

Mih.: Äh, äh, ää! mis sest oo?! Jo söönd ikke engab ja lebalene lehkab!

M.: Tule, Liiso, lähme siit ää, sii taha keegi olla.

Mih.: Minge aga peal! Kutsmata olete tulnd ja aeamata menge.

L.: Ei tulegi änam tagasi, või palo küll! (Laalab:)

Tutu lutu löödi,  
sea pea söödi,  
naèrest putro keedeti,  
kassi raspa kasteti,  
Mihkle suho püsteti.

Mih.: Vaata kurjategijast! Kasta unotab ää! See oo täl alles laenatod ja mette kingitod.

J.: Vaata, päe üssa madalas, akkame loomega koeo menema, näe lambad lähtad peal, mede vana saarik<sup>111</sup> kõege ees.

Mih.: Jah, akkame koeo menema, lehmad tahtad lüpsa, oearad<sup>112</sup> pika pääbaga täis, mede punikol nidad tilkad<sup>113</sup> silks! ja solks!

J.: Lähme aga peal. Täna ujutas<sup>114</sup> peenikest vihma sadada, jalad märjad nägo lörtsod, tahtad kodo kuebätada.

(Lõpp.)

A. Saareste.

<sup>111</sup> Saarik (= sarvik) 'sarvedega emalammas' (Kullam. ja Martnas: lestik ehk lestik-lammas). <sup>112</sup> oear = udar. <sup>113</sup> tilkad = tilguvad. <sup>114</sup> ujutama = udutama (udu, gen. uju).

# Eesti keele 'kassi koera' (= kass ja koer) vahekorra selgituseks.

Pealkirjas nimetatud rinnastamise viis on eesti rahvakeeles võrdlemisi harilik. Toon sellest siin mõned näited:

Jaaku Eltsu jäid talle ... (Kivikas: Sookaelad, l. 44 ja t.);

Jaaku-võõrast kandsid ... (ibid. l. 53);

Juhanit Eppu ... (ibid. l. 114 ja t.);

Miinat Liisut ... (EK 1922: 47).

See tüüp äratub iseäralist tähelpanu oma vormiga. Et meil siin on sidesõnata rinnastus, see kuulub küll eesti keele kõige harilikumate nähtuste hulka, näit.: ...või ainult piimaleiba lauale tõi (Sookaelad l. 68); ...kuulis Leena Jüri pulmadest (ibid. l. 89) jne., kuid subjektide mitmeti partitivitaoline vorm ilma partitivi tähenduseta, see on tähelpanuvääriline asjaolu.

Minu arvates ei olegi meil siin tegu algupärase partitivivormiga (seda näitab ka mõnikord lahkuminevalt esinev lõpp -t), vaid hoopis teistsugu asjadega. Siin on meil tõenäoliktult tegu allakriipsutava, rõhutava -*tta*, -*ta*, (*o da*) elemendiga. Selle sama elemendiga, mis esineb näit. soome pronomis *tämä*, *taa*, eesti *ta* jne., ja mis jälle -*tta* kujul esineb mordva keeles: *set'e* 'še mit nachdruck', *t'et'e* 't'e mit nachdruck'. (-*ta* ja -*tta* suffiksita vahekord ei ole täiesti selge. Prof. H. Ojansuu arvates on järgmine ainult eelmise kahendus.)

'Kassi koera' oleks siis tekkinud nõnda, et mõlemaid rinnastatavaid sõnu iseäraliktult rõhutati, alla kriipsutati.

Sarnane rinnastamiseviis on täiesti mõeldav ja väga loomulik ning näib ka soome-ugri keelte alal mitmepool esinevat.

Ungari keelest leiame samasuguse tähendusõpilise paralleelarenemise *és*-sõnas ('ja'). Selle vanem kuju, *és*, oli hakatuses ainult rõhutav, allakriipsutatav enklitiline suffiks, mis aegamööda arenes kopulativseks suffiksiks ja viimaks lahkus eelmise sõna lõpust — võib olla ka osalt võõra mõju all — iseseisvaks sõnaks. Seda arenemist on Antal Horger oma kirjutuses A Magyar Nyelvis (1922: 163 ja jj.) kujutanud.

Kuid see pole ainuke näitus. Täpipealt samasugune sõnaliit kui 'kassi koera' leidub ka sürjani keeles. Sürj. *t'soja voka* 'sõsar ja vend' (*t'soi* 'sõsar', *vok* 'vend') lõpp *-a* on tõenäolikkult seesama rõhutav suffiks, mis soome keeles esineb *-pa* kujul. (Vaata lähemalt selle üle FUF XVI.)

Samati on käinud arenemine ostjaki keeles. Ostjaki rõhutav *-pa*, *-ba* suffiks, mis ka etümoloogiliselt võimalikult vastab soome *-pa* suffiksile, on arenenud koopulaks, 'ja'-sõnaks. (Pattkanov-Fuchs, Laut- und Formenlehre der südostjakischen Dialekte § 88, kus ka ohtralt näitusi.)

Nende analogiliste nähtustega võrreldes eesti 'kassi koera' vahekorda võime kindlaks pidada, et see element, mis mõlemate sõnade lõpus peitub, on rõhutav *-ta* (*∞ δa*) lõppliide. Sellega saame aru ka niisuguse rinnastustüübi partitivi sarnadusest.

Aarni Penttilä.

## Järelmärkus „sõlg sõna algtähduse“ puhul.<sup>1</sup>

Eesti Keele 2. n-ris on ilmunud mag. Y. Toivose kirjutus, mis etteheitelist laadi kannab ja sellepärast vahest paar selgitavat rida vastuseks nõuaks. Mag. T. olevat isegi osalt samasihilist arenemist võimalikuks pidanud, kui mina (vt. Eesti Keel nr. 1), „ja kui ma kevadel 1921 ühel Soome-Ugri Seltsi koosolekul tähendatud sõnaseletused ette kandsin, avaldasid koosoleku järele mitmed minu kõne kuulajatest ka täitsa samasuguseid arvamisi“.

Väga kahju, et ma sellest ettekandest ja sel puhul avaldatud mõtteist alles praegu kuulen. Loodan ometi, et kirjutajagi ei ole tahtnud mind plagieerimises süüdistada. Tema mõõndab, et asi ette toodud materjali põhjal õieti „üsna hõlbus“ on, ega siis või — tahaksin uskuda — imeks panda, et üks ja teine iseseisvalt samasuguseid järelusi teeb. See peaks ainult näitama, et need mõtted üldjoontes ikkagi õiged on. Ja õigeid tähendusõpilisi järelusi on soome-ugri ajalt niivõrd vähe, et väikene sellekohane joonekene Virittäjä või Eesti Keele taolise ajakirja lugejatele, demonstreerimiseks tänulik võiks olla.

Aga miks ei ole mag. T. seda tähendusõpilist arenemist oma kirjutuses ise avaldanud? Kuuleme, olevat ikkagi liig raske olnud, vähemalt mitte-etnograafide, siin kindlaimad järelusi

<sup>1</sup> Keel toimetuse poolt ühtlustamata.

teha<sup>1</sup>. Tunnen aukartust uurija-seltsimehe ettevaatuse, kuigi seekord just mitte tema loogika vastu, kuid mina olen julgem ja luban enesele ka „intuitivseid arvamisi“, kui tõelised nendele sellegi võrra põhja annavad nagu käesoleval korral. Ka etnograafides ja arheoloogides olen harjunud lahkeid inimesi nägema, kes meid keelemehi hukka ei mõista, kui vahest liig ühekülgsest oleme nende ainele lähenenud. Jään uudishimuga nende seletust ootama.

Kahjatsen väga, kui minu kirjutus lugejale mulje peaks jätnud olema, nagu tahaksin ma Toivose töö väärtust kuidagi moodi alandada; hindan tema mitmeid teisigi leidusi ja tema kriitikat väga kõrgelt ja loodaksin temast kõige paremat. Ja kui ta kuulutab, et mina tema esitatud tõeasjadele ei olevat „midagi oluliselt uut juurde lisanud“, siis on tema kõnesolevki kirjutus vähem puudulik kui seda olin arvanud. Nimelt eeldaksin nende sõnade põhjal, et tema oma ettekande puhul — mida ma kahjuks, nagu ütlesin, ei ole kuulnud — hulga asju oli esitanud, mis Virittäjä kirjutuses puuduvad, minul aga esinevad. Oli ju minu kirjuse teine osa, soome *solisluu* algupära, vist ikka midagi „oluliselt uut“, mis ilma laiemate tähendusõpiliste põhjendusteta, mida mag. Toivose rinnastused mulle pakkusid, selgitamata oleks jäänud. Vahest oli seegi uus ainult minule ja Eesti Keele lugejatele.

Lauri Kettunen.

## Üheksas üleskutse

teadete kogumiseks eesti sõnavara kohta.

Emakeele Selts pöörab Eesti Keele lugejate ja kõigi keeleharrastajate poole üleskutsega nõutada ja seltsile saata teateid järgnevas nimestikus esinevate keelesugemete kohta. Osalt sisaldab nimekiri eelmistest üleskutsetest neid sõnu, mille üle seni teateid pole saadud, osalt aga uuesti valitud vananevaid ja haruldasi sõnu, mille esinemise paiga ja tähenduse varjundite kohta andmeid kasinalt ehk sugugi pole. See sõnavalik oleks eriti abiks ja juhiks tuleval suvel murdesugemete kogumiseks välja-saadetavaile Emak. Seltsi stipendiaatidele<sup>2</sup>, kuid samati ka kõigile.

<sup>1</sup> *sirkka* sõna kohta ei käinud minu kirjutus õieti mitte, ainult umbkaudu arvasin, et ka tema arenemine *sõlega* paralleelne võiks olla.

<sup>2</sup> Suur osa neist esineb Wiedemanni sõnaraamatus, tulevad seega niigi juba küsitluse alla, kuid avaldatakse siin seks, et nende peale erilist tähelepanu juhtida ja et teateid neist ka varemini saada.

keeleteaduse (resp. soome-ugri keeleteaduse) üliõpilastele, kellel pühade aegu ehk suvel kodukülas puhkel viibides huvi ning võimalust on vanakestelt meie kaduvat vaimuvara päästa. Mõistagi on tarvilik, et teadete saatmisel täpisealt ära tähendataks sõna esinemise ala (kihelkond, küla), sõna tähendus (võimalikult ohtralt lausenäiteid murdekujul tuues), kas sõna vananenud, haruldane või harilik. Ülitähtis on ka kindel ja ustav negatiivne teade, et näit. see ja see sõna teatava paiga vanemale põlvele täiesti tundmatu. Samati soovitav, et saatja teataks oma nime ja elukoha.

Teated tulevad läkitada A. Saareste nimele, Vabriku uul., nr. 3, k. 8, Tartu.

Aanikas 'lõnga pesemise, leotamise vesi, saast'. (Õlle) aanikas 'õllevirre (humalateta)'. Aanikas 'puu känd ühes juurtega' (esineb Põhja-Pärnum. pool). Ahu '(vilja) aun' (esineb Harjumaa pool). Alsi 'kõrkjas' (Pärnum.?). (Kolde, ahju-lee) harin 'tuhkhaud' (Alutagusest?). (Õun on) harju 'seest õõnes'. Aud 'armas, sõbralik' (Harjum.?). Ägjä, om. äjä (Lõuna-Eestis) ehk ig'ä (Võrum.) ehk jähi (Läänem.? Virum.?) ehk iba (Läänem.) = jää. Äignema: tuul äigneb 'valjeneb, kõveneb' (Põhja-Tartum.). (Mere) hääll 'madalik' (Hiium.?) Ätl ehk (h)äil, om. (h)äili, (h)äilu, ehk hääl 'katel, pada' (Harjum.?). Eesje 'mingisugune kingsepa tööriist' (Pärnum.?). „Ehendu (millal) ma seda olen teinud?“ (Läänem.? Lõuna-Eestis?). Eias, pl. eiad 'matuse ehk pulma pidu, matuse ohver' (Saarem.). Ele käsi 'vasak, pahem k.' (Alutaguse?). Elik 'ehk'. Heris 'kelm, vigurivänt'. „Vana empel (empli)“ 'puuk' (Lõuna-Eesti). Jalk, om. jalgu, 'kiht laudu' (Pärnum.?). Jalu 'tormakas, äge, käre' (Pärnum.?). Käärt ehk keert 'hooste moon'. Kabiste aru (kohanimi??) 'paik, kuhu hundid jooksu aegu koguvad' (Pärnum.?). Karristi 'teatav kalapüüs (jões)'. Katt, om. katu, 'härja ike' (Läänem.?). Lambatallede kaue 'redelitest kujundatud latter lambalaudas, talleaed' (Saarem.?). Kaups, mitm. kaupsud, 'laik, plekk' (Pärnum.?). Kerekingad 'pastlad'; keres (kerres) 'niinekoor'. Kiis, om. kiisa, 'silma kae, silma kale'; kiis-helmed 'hõbepärlid' (Lõuna-Eesti). Kõhven, om. kõhvna, 'õla' (Lõuna-Eesti). Koidra 'nälgunud' (Lõuna-Eesti). Kono 'tõuk' (Lõuna-Eesti). Korne tee 'künklik, põnklik, mittetasane tee' (Pärnumaa?). Kõrne roog 'maiusroog, himuroog'. Kornis 'lahke, sõbralik, meeldiv' (Läänem.?). Kõrnis 'kohe, kobe, harv' (Pärnum.?). Kort, om. kordi, 'linnu pugu' (Lõuna-Eesti). Kuñe 'kivihunik' (Viljandim.). Kuruk, om. kuruka, 'väike kõrgustik?' (Põhja-Viljandim., Põhja-Tartum.?). Litv, om. lidva,



'klii, sõkal, kesi (viljateral)' (Põhja-Tartum.). Löö t, om. löödi, 'maa mutt'. Luhi, om. luhja, 'nõrk, rammetu, raage' (Lõuna-Eesti). L u m b u m a 'pehmenema (niiskuse käes?)'. M a j a j a s 'piiber'. M a l j a 'sool?' (Lõuna-Viljandim.). M a r a n a d 'sipelgad'; ka piltl. surnud kehaliikme kohta: „just kui maranad jooksevad üle ihu“ (Võrum.? Lõuna-Pärnum.?). M ä t j a 'teatav kala' (Peipsi pool). M ü r t, om. m ü r d i 'teatav kala' (Pärnum.). M u t t, om. muti, 'mahamaetud varandus'; m ü t t, om. müti, 'varandus, tagavara': „rott veab pähked mütti“, „siplase m.“ (Saarem.). N ä s t a m a: „vasar ei nästa kivi külge“, „ta ei nästa andma“ (Hiium.). N e e r i d e h k n i i r i d 'muistne sirvilaudade kalender puulauakestel (Hiium.). N e e v, om. neeva, 'veekeerutis, vetepööris' (Harjum.?). L i n a n o h r, om. nohra, 'riist, millega kuprad linadelt maha lüüakse' (Peipsi rannad, Põhja-Tartum.). N o o l u m a 'rikkaks saama'. L e h m a n o o l u t a m a 'sõõrutama' (Põhja-Tartum.? Saarem.?). N o o r j a s e h k n o r j a s 'teatav kala, forell?' (Pärnum.). N õ v a 'kanal' (Saarem.). K a l a o d a m u s e d 'oimud' (Ida-Virum.). O l i l i n e 'kevadene lamma' (Lõuna-Eestis). H o m m a 'hobune' (Harjum.?). O n g, om. ongu, 'majahaldjas'. O r i 'täkk' (Saarem.). L a s t õ r j a m a 'last hoidma' (Harjum.). A h j u o r v, om. orva, 'ahju tühe, auk ahju külje sees' (Hiium.). P a i m e n d a m a (põimendama) 'kaitsema'; — 'sihtima, sihti võtma, taotama'; — 'korraldama, korda seadma' — 'nuruma, peale ajama'; — 'ennast vabandama (süüst)'. P a i m e t s u s 'äär, palistus'. P a i n, om. painu, 'värv', p a i n u m a 'värvima' (Setu, Võrum.). P a l m e (h) 'arm, võrp' (Võrum., Lõuna-Tartum., Setu). P a p p, om. papi, 'jahupudru' (Virum.?). P a r g om. paru ehk para, 'rohtunud, umbekasvanud järverand', sellel kasvav „paru mets“; — 'järves kasvav rohi, kõrkjatega segamisi'. P a t s, om. patsi, 'uss, madu': „põõsasalune pats“ (Saarem.). P ä r e, om. päreme, 'paeluss'. P ä t s e h k p e t s, om. -u 'üheaastane varss'; — 'pöder' (Pärnum.? Viljandim.?). P ä r i 'jäär, kohitsemata oinas' (Võrum.). P e e s, om. peesu, 'peidukoht': „peesu pugema“, „peesus olema“. P e r g e s, om. perke, 'kõrge jõe kaldaalune urgastega' (Lõuna-Tartum.); — 'teatav veepinnal kasvav taim'. P i h i e h k p i d i m a (d) '(soa) piid' (Lõuna-Eesti). P i i r i t s, om. -a, -e, -i, 'timukas', „raha-piirits“ 'kratt'. P i s t r i k, om. -u, 'ränd-kull'. P e r e, om. perre, 'märg, lige' (Võrum., Setum.). S u i v i l j a p õ l g e m a, p õ l k i m a 'pahmast tallama' (Saarem.). P u g a, om. poa, 'punutud kandraam (õlgede, heinte talumiseks)' (Virum.). P u l j a s 'paksu, priske, värsk näoga' (Harjum.?). M e r e v e e d a i v a p u l j a v a d 'voogavad, on liikvel' (Harjum.?). P u l m a m a 'mõistma, aru saama' (Võrum.). P u n n, om. punni, 'vaik, puutõrv' (Võrum.). P ü r s s, om. pürsa, 'kängus sookask, kaskjalg'. R a e, r a e 'tuuleveski esine lage

koht' (Hiium.). Raiad 'testiklid', „kuuse raiad“ 'teatav sammal' (Pärnum. ? Läänem. ?) Rakatis 'maiusroog, maiustus' (Harjum.?). Rakkama: „ära rakanud viin“. Jää rampad 'pangad?' Ripel, riplas 'tapupiste, humala rity' (Harjum.?) Risa 'hülgeleha (Hiium.). Rislal 'teatav merelind' (Harjum.?) Ritse 'neer' (Lõuna-Eesti). Ronduma 'roiduma'. Rõõduma 'rõga välja kõhima' (Põhja-Tartum.). Roojalas 'taluhäädaste olemasolevate pudulõikude jaoks'. Rubedam tund 'kohasem, süüdam tund' (Läänem. ? Pärnum. ?). Rübri (ribi), om. rübja, 'muistne sadul': „rübja vöö“, „r. vits“, „r. malk“ (Pärnum., Läänem.). Paadi ruunid 'liigpardad' (Harjum.?). Saba rüüsi ajama 'välja sirutama'. Samb, om. -a, -i, 'teatav kala, stõr, *Acipenser sturio*' (Harjum.). Sammamama 'maksma'. Satt, om. sati, 'veetõus, vetepaisumine'. Võrgu sauk 'ritv, piste, millega võrk merepõhja kinnitatakse': „saugal olema“ = võrgal o., kalal o. (Hiium.). Seevima 'toibuma' (Harjum.). Selt, om. seldi, 'roos, illiting [haigus] (Saarem.). Soi 'jää, kohitsemata isalammas' (Pärnum.). Soost, om. soosti, 'maks, rahatasu' (Harjum.?). Kala sõtked 'lõpused'. Jõe sõus, sõu(k)sed 'madal vöö jões kalda ja haudade vahel'. Täemas 'naishaldjas'. Täär 'tagavara': „see on tääraks“. Sisse täärama 'teenima, koguma, kokku ajama'; välja täärama 'ära tarvitama, kulutama'. Taarn, om. -a, 'sügavik'. Tarv (taru), om. tarva, 'sõnn, härg'. Tarvas 'põder'. Tarvas 'libahundi, soendi nahk' (Võrum.). Tarvastama 'ära nõiduma' (Lõuna-Eesti). Tävelema 'teatama, kuulutama'. Teek, om. teegi, 'kiriku poolt välja antud kirjalik luba surnuaial hauda kaevata'. Naelasteen 'peenike raud varb ehk traat, millest naelu tehakse'. Tehk(i)ma 'puhkama' (Võrum.). Hobuse kabjatiuk, om. tiugu. Nisa toi, om. toie, 'nisa nipp, nibu'. Tooru õhtud 'teatavad muistsed pühad' (Harjum.). Tõir, om. tõira, 'härja nimetus?' (L.-Eesti). Tõiv, om. -a, -o 'härjasoor'; 'härja nimetus'. Tõrtma 'kokku suruma, kuhjama' (Lõuna-Eesti). Torvik 'muistne puust lühter' (Pärnum.). Tõud, o. tõu(v)i, 'tädi, ema õde' (Lõuna-Eesti). Tõugjas, tõudjas 'teatav kala' (Tartum.). Tsubula(d) 'nõõridest punutud suusad' (Lõuna-Eesti). Tüdi 'teatav kala' (Hiium.). Tüdi ots. Tuhale 'kurivaim?' (Läänem.?). Tuitu: „tuitu vana“ 'väga v.', „see on juba tuitu aega“, „see on tuitumata“, seda ei mäleta enam keegi. Tukla 'tugev' (Võrum.). Turik 'rikas' (Võrum.). Tulk, om. tulgu, 'teatav metslind'. Tülpi, om. tülbi, 'ukse hing'. Törn (tirn), om. tõrna 'suur kaelasoon veistel'. Tututama 'mõtlemine' (Võrum.). Tuust ehk tust, -i 'aeglane, laisk' (Läänem.). Tuusikas, tuusija 'nõid', tuusima 'nõiduma' (Harjum. ?)

A. S.

## Raamatute ülevaade.

M. J. Eisen, **Eestlaste sugu**. Teine täiendatud trükk. E. K. S. rahvakirjanduse toimekonna väljaanne. Rahvakirjandus 3/5. 1922. Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus. [239 lhk.]

Oleks soovinud, et „teine täiendatud“ trükk ühtlasi ka „parandatud“ trükk oleks olnud, vähemalt laiemal ulatusel kui see sündinud on. Ei oleks tohtinud niisuguseid lauseid esineda kui: „Uuemal ajal on eestlaste väljarändamine kaugematesse riigijagudesse alanud“ (lhk. 64). Nüüd on ju need „kaugemad riigijaod“ väljamaa. Ja ka tol ajal, kui esimene trükk ilmus, ei oleks eestlasel sünnis olnud nii öelda: meie rahvas lahutas ikka oma maad Venemaast, rännati välja Venemaale. Ehk jälle: „Nagu Pihkva kubermangu venelased, tulevad setukesed meie maale kauplema“ (lhk. 67) jne. Mis „täiendustesse“ puutub, siis nimetatagu muude hulgast, mis mind kui keeleteadlast eestkätt huvitab, peatükki „Eesti murded“, toodud A. Saareste andmete järele (lhkd. 59—61).

Uues trükkis puuduvad pildid ja Soome-Ugri rahvaste elukohtade kaart, mida kahetseda tuleb.

Mul ei ole kavatsust raamatus esinevaid vigu ja puudusi sõeluma ega õiendama hakata. See oleks ka õige raske. Sest pahatihti leidub terveid lehekülgi, kus peaaegu iga lause otse või osalt ekslikka teateid sisaldab ehk kus jällegi midagi teisiti ütleva peaks. Vigu ja puudusi leidub isegi nii palju, et need matavad kõik positivse oma alla. Tähdendan ainult järgmist: Sissejuhatus, „Sugukeeled ja sugurahvad“, ei suuda kuidagi selget pilti sugukeeltest ja rahvastest luua. Ei saa ka aru, miks „tähtsamad keelkonnad ja keeled“ (lhkd 8—10) „vanema jagamise viisi järele“ tuuakse, mis ajast ja arust jäänud. Minu meelest oleks vanema asemel *uue*<sup>1</sup>, praegu maksev jagamisviis kohasem olnud, vähemalt ei oleks vanema kõrval uue tohtinud puududa. Teiste küsimuste kohta tuuaksegi tihti vanemaid ja uuemaid arvamisi, kuid kahjuks ei ole alati tähendatud, mis nüüd maksev on. Rahvakirjanduses oleks vist küll kõige kohasem seda ette tuua, mis praegu

<sup>1</sup> Vrd. Sandfeld-Jensen, Die Sprachwissenschaft, peat. IV.

tõeks peetakse. Kuid see oleks autoril raske olnud, sest kus teiste arvamisi otsekohe ei tsiteerita, seal juhtub tal väga tihti halbu komistusi.

Kujutus, mis E. eestlaste iseloomust annab, ei ole sugugi sümpaatlik: „Hoopleb palju. Hoobeldes juhtub kergelt vale teeradadele. Ei arva ülekohtuks vähe valetada: Natuke valetada, natuke varastada, siis saab maailmas edasi. Sõna kurat eestlase suuseltsimees“ . . . „Õige omanduse arusaamine puudub tihti. Mets ja vesi peetakse igaühe omaks. Mõisalt varastada ja saksa petta arvati vanasti sagedasti üsna korras olevat. Ülepea peab eestlane saksa rumalaks, ennast targaks. Saksa vastu on ta umbusklik, saksa ees silmakirja teener ja kahekeelne; silma ees sõber, selja taga vaenlane. Mõisnikkude vastu pesitab viha suure hulga südames“ (lhk. 62) jne. Lühidalt, väga halb rahvas. Nende ja muude „värjukülgede“ kõrval jäävad aga eestlaste iseloomu head küljed täitsa tahaplaanile. Võõrad leiavad meis palju enam head, isegi „saksad“.

Lhk. 64 kirjutatakse, et eestlased suurtööstust ei ole „seni veel oma kätte saanud“. Muidugi ei ole Eestis kõik suurtööstus eestlaste käes, kuid on mõndagi. Edasi loeme samal leheküljel: „Eesti-Vene rahutegemisest 1920. saadik kuulub Petseri maakond ühes setukestega ja venelastega Eesti riiki.“ Neist sõnadest saab nii aru, nagu oleks Veneriigis Petseri maakond (kreis, vene уѣздъ) olnud. See ei ole õige. Oli Pihkva maakond (kreis) samanimelises kubermangus. Praegune Eesti Petseri maakond on osa endisest Vene Pihkva maakonnast (kreisist). Rõhutan seda viga sellepärast, et seda ka mujal kirjanduses olen märganud.

Lhk. 124: „Ammu juba olid norralased Ameerikasse välja rännanud. Norralaste eesmärgi järele tegid mitmed soomlasedki, kes Norra poole elama juhtunud“. Esimesest lausest võiks järeldada, et norralasi enam Norras ei elagi, et kõik on välja rännanud Ameerikasse. See ei ole õige, nagu igaüks teab, ja ega autorgi seda pole tahtnud tõendada, lauseehitus on ainult vildak.

Lhk. 182: „Nüüd on ammu Soomest laplased kadunud“. Samal leheküljel veidi alamal seisab: „Praegu valitseb Norra,

Rootsi, Soome<sup>1</sup> ja Venemaa igäüks osa Lapimaa üle... Soomes<sup>1</sup> elavad nad (s. o. laplased) Inari järve ümberkaudu" ja järgmisel leheküljel: „Soomes tõuseb laplaste arv ainult 1610 hinge peale“. Siis ei ole laplased Soomest ometigi kadunud. Sarnaseid vigu võib lugeja ise üles leida. Kuid on teisi sama-suguseid, mida lugeja, kes muud kirjandust meie sugurahvaste üle ei tunne, ei või märgatagi.

Tähendan veel, et rahvaarvud enamasti „viimse rahvalugemise" järele tuuakse, ühtluse pärast oleks võinud see alati nii olla. „Nende (tscheremisside) hulk“, loeme lhk. 224, „arvatakse 260.000 hinge peale“. „Viimse rahvalugemise“, s. o. viimase rahvalugemise järele Venemaal aastal 1897 oli tscheremissid 375.439 hinge.

Võõrastav on näha, et ungarlastele enam ruumi pole lubatud kui vogulitele, vaid isegi vähem.

Raamatu lõpul „Tagasivaates“ võtab autor sõna meie soo saatusest üleüldse. „Pilt, mille ajalugu sugurahvastest loob, on kurb pilt. Meie sugu sammub küll edasi, aga surm istub kukil, kui ka mitte kõigil sugurahvastel, siis suuremal osal" jne. Ei oleks tarvis nii tundelik olla. Tuletatagu meelde, et ka teiste rahvaste sugurahvaste käsi tihti palju parem pole olnud: on palju suuri ja vägevaid ning sõjakaid rahvaid olnud ja on nüüd täitsa kadunud. Et ka meie sugu vähegi soodsates tingimustes midagi suudab, seda näitavad ungarlased ja soomlased. Ka ei puudu „suguvere tundmus" sugurahvaste vahel „täiesti“, nagu sealsamas tõendatakse, seda näitab meie lähem minevik, kus meie lähemad sugulased soomlased meile tõhusalt abi andsid. Ka ungarlased pole meie vastu ükskõiksed olnud. Tuletagem näit. meelde Ungari teadlast Hunfalvyt, kes pool aastasada tagasi meie maal viibis ja meie oludest paksu raamatu kirjutas (ka saksakeelses tõlkes ilmunud: „Reise in den Ostseeprovinzen Russlands“, Leipzig 1874), kus meieaegseid olusid õiglaselt on valgustatud.

Lõpuks paar näidet Eiseni stiilist: „Ülemal oleva jaotuse järele langevad Soome-Ugri keeled Türgi, Tatari, Mandshu, Mongoli ja Samojeedi keelega ühte keelkonda, just niisama nagu

<sup>1</sup> Minu sõrendus.

Germaani ja Slaavi keeled ja muud keeled omalt poolt jälle ühte keelkonda langevad (! J. M.). Eesti keele sugulus siis Türgi ehk Tatari keelega tuletab nagu eestlaste sugulust Jaavetiga meelde. Ehk kui seda ütlust liig julgeks arvame, võime võhiku viisi ütelda: Eesti keel on Türgi ehk Tatari ehk Mongoli keelega umbes niisama sugulane nagu Läti keel Saksa ehk Vene keel Prantsuse keelega“ (lhkd. 9—10). „Neil (ungarlastel) oli ammu oma riigipäev. Igal täisealisel mehel oli hääleõigus (! J. M.) Iga hääleõigusline võis riigipäeva volinikuks pääseda (! J. M.). Madjarlased aga ei valind vähema haridusega liikmeid riigipäevale, vaid andsid hääled ikka haritud meestele. Nad arvavad, et need riigiasjade ajamisel rohkem tulu võivad tuua. Riigipäeva liikmed satuvad kõige oma kõrgema seisuse ja hariduse peale vaatamata tihti oma vahel tülisse“ (lhk. 234).

Eiseni keel on väga ebatäpisele, lauseehitus nõrk, mille peale ülemal tähelpanu juhitud.

Ettetoodud põhjustel ei või kuidagi Eiseni raamatut, iseäranis neile, kes sugurahvastest vähe teavad, lugemiseks soovitada. Nende tähelpanu, kes soome keelt mõistavad, juhin mineval aastal ilmunud dr. T. J. Itkoneni raamatu „Suomensukuisset kansat“ peale (vt. prof. A. M. Tallgreni arvustus „Eesti keeles“ nr. 2). Olgu tähendatud, et viimane ka Eesti keelde on tõlgitud (üliõp. R. Janno poolt) ja loodetavasti varsti trükis ilmub.

J. M.

\*

Lauri Kettunen, *Lõunavepsa häälik-ajalugu I. Konsonandid. Referat: Südwepsische lautgeschichte I. Konsonantismus.* Tartu 1922. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B II, 2.

Prof. L. Kettunen viibis talvel 1917—1918 umbes viis kuud lõunavepslaste juures (Venemaal Novgorodi kubermangus) ja tõi sealt rikkalikud kogud mitmesuguseid materjalisid kaasa. Neist on seni trükis ilmunud keelenäited: „Näytteitä etälävepsästä I“ (Suomi IV, 18 ja eritrukis). Käesolev raamat on lõunavepsa häälikajaloo esimene osa ja sisaldab konsonantide ajaloo, nagu pealkirjastki selgub. Sellele järgneb teise ja lõpuosana vokaalide ajalugu, millele liitub indeks kogu teoses esinevatest sõnadest; viimase seab kokku üliõp. O. Loorits (vrd.

lhk. IX). Kahtlemata võtab selle laialdase teose, mis hulk uut täpipealselt ülestähendatud materjalisid sisaldab, soome-ugri keelte uurijate pere suure huvi ja tänutundega vastu. Tänu-tundega iseäranis sellepärast, et Venemaal elutsevad sugurahvad praegu ligipääsematud on ja vist veel mõneks ajaks ka edas-pidi ligipääsematuks jäävad ja et usin uurija uuritava keele alal liikudes, kus tal algava korralageduse tõttu suurte raskustega võidelda tuli, kõige peale vaatamata oma töö lõpule viis. Oma uurimistekonnast lõunavepslaste juurde kirjeldab K. oma huvi-tavas ja hea huumoriga soolatud reisikirjelduses „Matkamuistelmia Vepsän perukoilta“ Vir. 1918.

Varem (1916) on lõunavepsa alal liikunud prof. E. N. Setälä ja on oma ülestähendustest lühidaid teateid andnud Soome suure entsüklopedia, „Tietosanakirja“, 10-das andes, kirju-tuses „Vepsän kieli“.

Et kesk- ja põhjavepsa konsonantide ajaloo üle juba S e t ä l ä poolt tema tuntud raamatus „Yhteissuomalainen äännehistoria“ (I—II, 1890—1891) juba käsitus leidub, siis on meil nüüd seega ülevaade kogu vepsa keele konsonantide ajaloost. Kahetseda tuleb, et K. käesolevas uurimuses vastavate kohtade peale S. teoses pole juhatanud<sup>1</sup>, mis oleks selle väärtust tõstnud ja asjale kasuks olnud, sest viimases puudub sisukord<sup>2</sup>.

Meil eestlastel tuleb K. teose ilmumist eriti tähele panna: see on esimene laiem, väärtuslikum ning iseseisev uusi aineid sisaldav keeleteaduslik uurimistöö ja ülepea esimene tähtsam uurimistöö Eesti keeles. Meie oludele iseloomulik, et see võõra sulest tuleb, olgugi võõra, kes Eestit oma „teiseks isamaaks“ nimetab.

Nagu juba ülemal tähendatud, põhjeneb kõnesolev teos nüüdisaja nõudmiste kõrgusel seisvatel täpipealsetel omil üles-tähendustel ja on juba sellena suure väärtusega.

Järgnevad read ei taha mingit üksikasjalikku arvustust pakkuda — see ei olekski ka mul, kuna minu uurimisala eest-kätt kaugemad sugukeeled on, jõupärane ülesanne —, vaid ainult mõningaid märkusi, mis ka enam üleüldist laadi kannavad.

<sup>1</sup> Vrd. siiski lhk. 112 (§ 203).

<sup>2</sup> Esimeses andes, mis aastal 1890 eraldi ilmus, leidub see siiski.

Algusest alates tuleks tähendada, et K. poolt tarvitatud mitmete eri märkide tarvitamine algsööme keelekuju rekonstrueerimisel vaevalt üleüldist vastuvõtmist võib loota. On tarvitatud nimelt nelja eri märkimisviisi: \* tähendab, et sõna „sel kujul kuskil ei leidu; vaid on ainult oletatud“, x tähendab „algsööme kuju, mis praegugi (kuskil) niisugusena ette tuleb“, x\* tähendab „oletamisi rekonstrueeritud algsööme kuju“ ja lõpuks <sup>xx</sup>\* „oletamisi rekonstrueeritud kuju algsööme kõige vanemalt ajajärgult“ (lähemalt lhk. XII). Kardan, et selle läbi asi liig keeruliseks tehakse, sest tihtipeale oleks nende eri liikide vahel raske vahet teha ja vist käiks see K. endalgi, tema laialdaste teadmiste peale vaatamata lähemate sugukeelte alal, üle jõu. Ka ei oleks seda ülepea nii väga tarvis.

Käesolev uurimus on vepsa m u r d e uurimus ja autor läheb kaugele teose piiridest välja, kui ta vahete vahel — minu arust ka liig kategoriliselt — seisukohta võtab küsimustes, mis algsööme või koguni soome-ugri keelte häälikajaloos õigustatud oleksid. Lhk. 2 (§ 3) loeme: „Kas võiks vahest oletada, et tähendatud *g, d, b* kuidagi viisi juba algkeelest pärandatud on?“, lhk. 4 (§ 6): „Niisama võõras nagu *g, d, b* on ka k a k s k o n s o n a n t i sõna algul meie keelkonnale vanasti olnud“. Kui „algkeele“ all soome-ugri algkeelt mõista ja keelkonna all soome-ugri keelkonda, siis peab tähendama, et permi keeltes ja ungari keeles *g, d, b* algupärastes sõnades esinevad ja et see asjaolu oletamisele põhjust annab, et ka soome-ugri algkeeles *g, d, b* on esinenud, vrd. B u d e n z, Magyar-ugor összchasonlító szótár 56, 174, 248, 432—434 ja W i c h m a n n, FUF XI 210 jj., kus ka muude uurijate arvamisi ette tuuakse. Kui kord soome-ugri algkeeles need häälikud esinesid, siis ehk ei olegi Setälä oletus TSK 10 946, mida K. lhk. 2 joonealuses tsiteerib, nii väga aluseta, vrd. ka Setälä klusiilide käsitlust Läänemere soome keeltes ÄH 1—5.

Samasugune märkus käib affrikaatide kohta — mööda minnes tähendatud ei ole K. termi „affrikaat“ õieti difineerinud lhk. 69 (§ 135)<sup>1</sup>. Nimetatud kohas seisab: „Võiks isegi küsida, kas

<sup>1</sup> Soovitan deklioneerida: affrikaat, gen. affrikaadi jne. samati geminaat, gen. geminaadi jne.



neid (s. o. affrikaate) algsoomes ülepea on esinenud, sest affrikaadad on nõnda ütelda külgehakkavad nagu sõnaalguline *g, d, b* või *kl, kr, tr* jne., ja pärast keele foneetikasse kodunemist avaldavad nad niisamuti tungi teatava jao omastki sõnavarast oma alla matta“. Nendest sõnadest paistab välja, et algsoomes affrikaadid<sup>1</sup> ehk siiski on võinud esineda. Kuid alamal teises joonealusel märkuses § 138 juurde lhk. 72 loeme: „Olgu soomeugri algaffrikaadaga kuidas on, aga selle olemasolu algsoomes, sõna algul vähemalt, ei saa me esialgu muud kui eitada, ehk küll ei ole tahtnud talle oma deskensiivses esituses kohta keelata.“ Vastuvaidlemata leidub sõnu, kus affrikaat sõna algul hilissündinud on (vrd. eesti *tsiga, tsirp* jne.), kuid kui meil sõnu on, kus algupäraselt sõna algul affrikaat on esinenud — mis väljaspool kahtlust — ja ka Läänemere soome keeltes affrikaat esineb (vrd. näit. *Wichmann*, FUF XI [lhk. 262] s. *syllky*, [lhk. 263] s. *syylä* jne. all), siis võiks ikkagi võimalik olla, et need ka algsoomele omased on olnud.

Edasi tuleks „vaheldust *v o m*“ (lhk. 116—117 [§ 23]) nimetada. K. toob mõningad *v o m* juhused lõunavepsa murdest ja kirjutab sel puhul: „Need näitused oleksime õieti hää südame-tunnistusega võinud mõõdamines kuskil *m*:i või *v* ajaloos üksikult nimetada — niisama nagu ka teiste häälikute juures ettetulnud sarnased vaheldused on nimetatud. Asi on aga seekord iseäralise tähendusega selle pärast, et nimetatud *m o v* paradigmaatilise vahelduse, astmevahelduse jälgede kirja on viidud...“ Ei taha tõendada, et need ettetoodud mõningad näitused vepsa lõunamurdest kõik algupärase *m o v* vahelduse pügala alla käiksid, ja K. näeb isegi ühe osa näituste juures muid seletusevõimalusi, ega taha ka ülepea selle küsimuse üle poleemikasse astuda, soovitan ainult lugejat teiste uurijate arvamistega lhk. 116 joone all tsiteeritud kirjanduses tutvuneda ja lisaks *Paasoneni* tuntud teoses „Beiträge zur finnischugrisch-samojedischen Lautgeschichte lhk. 5 jj. *Audiatur et altera pars!* Sellest kirjandusest peaks küllalt selguma, et astmevahelduse

<sup>1</sup> Mis K. lhk. 37 (§ 88) affrikaadi kujunemisest kirjutab, on mulle selgusetu.

seletust käesolevas küsimuses kaugeltki vägivaldselt „välja presida“ ei taheta, nagu K. seletab.

Sellega oleme astmevahelduse juurde jõudnud. Niisama vähe kui *m*:e juures, ei näi K. ka klusiilide juures uskuvat, et astmevaheldus meie keelkonnale algupäraselt omane „igavene pärandus“ oléks olnud. Klusiilide käsitlese puhul tuleb tihti astmevaheldusest juttu, ja K. näikse arvamisél olevat, et neis Läänemere soome keeltes, kus see esineb (näit. eestis, soomes), alles hiljem tekkis; vanemas algsoomes olla astmevaheldus puudunud, vrd. eriti lhkd. 21 jj., 41—42, 49—50, 57—59, 68—69. § 133 (lhk. 68) kirjutatakse: „Oleme varem konstateerinud, et rõhuga silbi järel ei lase vepsa keel mingisugust algsoome astmevaheldust oletada. Ka rõhuta silbi vokaali järel on, nagu eelmisest selgunud, juhtivaks printsibiiks ikka tugeva astme konsonandi esinemine olnud. Kui me tuletame meelde näitusi nagu *maigarv* . . ., siis ei jää muud otsust üle, kui et klusiil saab neis — väljaspool igast süsteemsunnist olevais vormides — ainult häälikseaduslik olla. Pääle sisemise tõenäolikkuse on meil see kord ka mõjuvad asjalikud põhjused (vt. eel 50, 51) oletada, et siin mitte helilisest spirandist, vaid helitumast klusiilist tuleb välja minna, nagu seda ka julenud oleme üksikute vormide rekonstrueerimisel tähendada“. Mis helilistesse spirantidesse rõhuta silbi vokaali järele puutub ja mille esinemist algsoomes (vanemas algsoomes) K. põhjendatuks pidamist eraldi rõhutab, siis peab tähendama, et need „mõjuvad asjalikud põhjused“, „lausefoneetilised assimilatsioonid“ minu arust sugugi nii väga mõjuvad ei ole. Tuleks enne selgusele jõuda, kas see nähtus seda tõendama küünib, mis K. meelest väljaspool kahtlust näib olevat. Ei usu ka, et „astmevaheldusteoria tähtsam ülesseadja“ E. N. Setälä seda nähtust vepsa keeles poleks tundnud ega vääriliselt hinnata suutnud. Edasi tuleb tähendada, et K. paiguti astmevahelduse küsimuses kategooriline, paiguti aga jälle veidi järelandlikum on ja ootavale seisukohale lubab asuda (vrd. lhk. 69 joonealune märkus) ja edasi, et soome-ugri keeltest lapi keel, kus astmevaheldus ka esineb, nii väga „pääliskaudselt uuritud“ ei olegi (vrd. lhk. 59 [§ 126]), et siin midagi kindlat ütelda ei tohiks.

Et lõunavepsa ei too astmevahelduse küsimuses klusiilide juures (ja ülepea) midagi oluliselt uut materjali, siis oleks asjata selle juures pikemalt peatada. Soovitan lugejale, nagu *m v v* vahelduse juureski, astmevahelduse „poolehoidjate“ seisukohaga teoses tsiteeritud kirjanduses tutvuneda.

Astmevahelduse küsimusega ühenduses peab veel üht juhust, varema algsõome vaheldust \*s v \*z, puudutama. Lhk. 75 (§ 147,1) seisab: „Ootusele vastavad täiesti ka vormid *venezhe* (< *venesehen*) 'venesse', *taivazhe* 'taevasse', *raffazhe* 'rahvasse' ...“. Oletatud kuju *venesehen* juures on rekonstrueerimismärk ära jäänud, nii et ei tea, missugust algsõome kuju see tähendab, kas niisugust, mis „ainult oletatud“ on või jälle, mis „oletamisi rekonstrueeritud“ on, või jälle midagi muud. Lhk. 87 (§ 173) tuuakse *venez* 'vene' niisuguste sõnade hulgas ette, kus algsõome (hilisalgsoome) -h asemel -z esineb, mis ka õige on, vrd. Setälä, ÄH lhkd. 314 ja 319. Ja mis teistesse näitustesse (*taivazhe* jne.) puutub, siis võrreldagu Setälä l. c. § 164. K. märkus lhk. 75 joonealuses on sel põhjal antud.

Oleks veel üht-teist tähendada — nii näit. (§ 3) all: „Ainult vanemais lainudes, kui veel g, mine vepslastele võõras oli — nagu ta praegugi veel soomlaste foneetikale võõras on —, oldi sunnitud helilise klusiili asemele helitu substitueerima, näit. pikk puss' ...“ Kuna kõnesolevad laensõnad ka teistes lähemates sugukeeltes esinevad, ei või sel puhul nii kirjutada —, kuid aeg ei luba kahjuks pikemalt sõna võtta. Pealegi on veel asju järel, millest vaikides ei või mööda minna.

Et K. uurimus ülikoolis kursiraamatuks on mõeldud, siis oleks sellest seisukohast välja minnes veel järgmist tähendada. Oleks nimelt soovinud, et autor teiste arvamisi ette tuues vähem tundelikkude keelt oleks tarvitanud. Ütelused ja sõnad nagu „astmevahelduse seletused välja pressida,“ „kuviteldud võimalus,“ „meelevaldne ümberkäimine keeleliste faktidega,“ „astmevaheldusfiktsioonid“ ja muud sarnased oleksid võinud ära jääda, ka seal, kus ehk need ütelused kuidagi õigustatud oleksid olnud. Need on enamasti prof. E. N. Setälä vastu sihitud. Kuna autor selle kõrval harilikult Setälä tööde positipseid külgi ei tsiteeri, siis võib lugeja, kel tarvilik kriitika ja teadmised puuduvad, arvami-

sele jõuda, et lugupeetud uurija, kelle teenuseks eestkätt tuleb lugeda soome-ugri keeleteaduse tõstmist nüüdisaja kõrgusele ja kelle põhjanevad uurimused autori enda töödelegi mitmeti kasuks on olnud, muud ei oskagi kirjutada, kui vahest ehk seda, mida ainult jutumärkides ja joonealuses õhkamise märgiga võib tsiteerida. Oleks halb, kui see meie algavas keeleteaduses järeltegitajaid leiaks.

Mis autori keelesse puutub, siis on see kohati raskepärane ja mitte alati täpisealt arusaadav, näituseks loetagu joonealust märkust lhk. 22. Kohati on keel ladus, kuid leidub labasusi, nagu lhk. 33 (§ 78): „Kuid *ks > ss > s* muutus oleks viinud, või ütleme parem viis translatiivi nii sagedasti inessiivi ja elatiivi sarnaseks, nõnda et segaduse ärahoidmiseks ka arvu poolest väikene, aga iselaadilasa selge rühm analoogia andjaks ä r a k u l u s<sup>1</sup>“; „Kõhalemata oleks ta aga võinud suurema jao oma kõkkukuhjatud affrikaatadestki sinnasamma kategooriasse läkitada<sup>1</sup>, neid asjata algsoome pärandustena liigitelles“ (lhk. 119 joonealune märkus); „ometi ei ole täitsa kindel, kas algkinnises silbis, kui ta pärast ka lahtiseks sai, sisekadul (rõhuolude tõttu) vastuvõetavad tingimused olid, kuna juurde tuleb veel võimalus, et praegune teise silbi vokaal ka analoogiline oskaks olla“ (lhk. 34 [§ 81]); „Oleks tol ajal *g, d, b* sõna algul tõesti, kas või „mõnel harval juhtumusel,“ vepslaste esiisadel keelepärane<sup>1</sup> olnud . . .“ (lhk. 3 [§ 3]) jne.

Üleüldse oleks võinud enam täpisealt keelt tarvitada; vahest puudub lauses koguni mõni tarvilik sõna. Näit. lhk. 2 (§ 3): „Kas võiks vahest oletada, et tähendatud *g, d, b* kuidagi viisi juba algkeelest pärandatud on?“ (missugusest algkeelest? algsoomest? soome-ugri algkeelest? J. M.); lhk. 8 (§ 17): „Tuleb kohati (jaolt Arsk.) *p* kadu *ml*:i vahelgi ette“ (pro *m:e* ja *l:e* vahel); lhk. 22 joonealune märkus: „Kindlaid kriteeriume puudub selle otsustamiseks, sest näit. *-gi* (*kozggi*) on teadagi alles sekundäärne ja helituma (mis helituma? J. M.) järel päälegi analoogne sünnitus“ jne.

Mõningad neist komistustest kuuluvad ehk õigemini trüki, resp. kirjutusvigade hulka, mis raamatu otstarvet silmas

<sup>1</sup> Minu sõrendus.

pidades vähesemal arvul oleksid võinud esineda. Neist tähendatagu näituseks: lhk. IX all klambrites „konsonandi ja vokalismi lõpul“ pro „konsonantismi ja ...“; lhk. 6 (§ 12) „part.“ pro „illat.“; lhk. 11 (§ 25) „sõnaalguline klusiil“ pro „silbialguline klusiil“; lhk. 43 (§ 104) „Lõpp -k on kadunud jälge jätmata, niisama nagu näit. eestis<sup>1</sup>“, kuid vrd. lhk. 45 (§ 105) „-k lõpuliku kadu eelkäijaks on vististi miski larüngaalne klusiil olnud, nagu praegu Võru murdes<sup>1</sup> ...“; lhk. 56 (§ 121) „Finois“ pro „Finnois“; lhk. 75 (§ 147,2) „i eel“ pro „i järel“; sama viga kordub lhk. 75 (§ 152) jne. Raamatus ei leidu kirjutus-, resp. trükivigade nimestikku.

Fennismid: „Helitumaid konsonante on algsomes olnud...“ (lhk. 11 [§ 28]), „Iseäraldusi ja muutusi“ (lhk. 40), „Kronoloogilisi märkusi“ (lhk. 41), „Analoogiasünnitusi“ (lhk. 80), vrd. selle vastu näit. lhk. 68 „Järeldused“, miks mitte „Järeldusi“? Otstarbetud laenuid soome keelest: „säilinud“, selle kõrval, kuid harvemini, „püsinud“; „seik“: „seiku“ (lhk. 42 [§ 103]), „seikadega“ (lhk. 47 [§ 106,5b]); „muganemine“ (lhk. 53 [§ 115]), „mainima“ (lhk. 59 [§ 126] ja mujal); „sooritama“: „sooritatud“ (lhk. 19 [§ 43] ja mujal), „kuviteldud“ (lhk. 22 joonealuses märkuses) jne. Nendest on „sooritama“ eesti murretes mitteliterarse tähendusega ja sellepärast koguni vastu võtmata. Neist paljude kõrval on autor ka eesti sõnavara tarvitanud ja seega näidanud, et ka ilma laenuideta läbi saab.

Sellega ühenduses peab ka eesti oma sõnade, resp. sõnakujude valesitartvitamise peale tähendama. „Esisõnas“ (oleks võinud „Eessõna“ olla nagu meil juba sisse juurdunud) lhk. IX loeme: „Lahkumineku isegi kolme päämurde (lõuna-, kesk- ja Äänisvepsa) vahel ei ole kõigest hoolimata kuigi suured, ja et neid allikate ahtruse<sup>1</sup> pääle vaatamata...“ Sõna „ahtrus“ sel puhul on mulle võõrastav. Lhk. 34 (§ 80): „Nagu pass. imperfekti (*tuldi* < <sup>x\*</sup> *tult(a)-i-hen*) suudame<sup>1</sup> jaotada osadesse...“ Sõna „suudame“ on siin jällegi mulle võõrastav ja üleüldse on see § halvasti redigeeritud. Lhk. 47 (§ 106,5c): „viiske ei saa sa jalgadest<sup>1</sup> ära võtta, nõnda juba väsinud“.

<sup>1</sup> Minu sõrendus.

Eestlane ütleb „jalast“. Samati on võõrastav sõna ots (: „sõna otsas“, „silbi otsas“ pro lõp

) tarvitamine.

Ka oleks parem olnud, kui sõnatõlgetes eesti kirjakeeles harilikka sõnu oleks tarvitatud murdesõnade asemel. Siis näit. „kuremarja“ asemel (lhk. 35 [§ 85,1]) „jõhvikas“.

Saksakeelsest referaadist teose lõpul pole minu meelest midagi kasu ja see oleks võinud ära jääda.

**Julius Mark.**

\*

## Eeloleva puhul.

Arvan asjale kasulikuks, kui eeloleva arvustuse puhul kohe väärselt mõne vastumärkusega tohin esineda.

1) Algsoomee keele järjele põhjenev deskensiiv-ajalooline uurimus ei saa kahjuks teisiti, kui et peab oletatud lähtekohta alati silmas pidama, ja peaks arusaadav olema, et vepsa taoline tähtis, kuid seni detailselt uurimata keel selle lähtekoha revideerimist mõni kord hädasti nõuab.  $\times$  märgi tarvitamine, kus kuju algsoomelikkus vastuvaidlemata kindel (näit. gen. *kala* <  $\times$  *kalan*), on lugeja ajaloolise vaate teritamiseks ilmselt kasulik; ainult olgu lugeja teadlik, et  $\times$  märgi puudumiselgi võib kuju algsoomeline olla, kuigi kirjutajal omad põhjused on olnud selle juures kahelda.

2) Sinna ei ole midagi parata, et vepsa ja teiste sugukeelte uurimine mind on sundinud nii mitmeski tähtsas küsimuses, kõigepäält tsentraalses astmevahelduse probleemis, üleüldiselt hääkskiidetud seisukohast lahkuma. Autoriteetide pääle tähendamise ei tee mind karvaväärtilki targemaks, küll aga võiks seda teha asjatundlik eriarvustus, mille eest igaühele tänulik oleksin. Kas ja kui palju uut materjali nende küsimuste kohta olen esitanud, on kõrvaline asi, kuid igatahes mitte sel kombel otsustatav, et ainult usutakse, et see ja see asi on olnud vanasti tuttav ja küllalt hinnatud.

3) Affrikaada defineerimise „viga“ õiendatakse vokalismi lõpul, kus ka teiste trükivigade ja märkamatuSte (nagu partitiiv pro illatiiv) nimekiri ilmub. Käsikirjas — kui ka varem oma loenguil — tarvitasin kuju *affrikaat* : *affrikaadi geminaat* : *gemi-*

*naadi*, kuid hiljem parandasin ta *a*-tüveliseks — et prof. Margi tollekordse soovi järele temaga ühtlust saavutada.

4) *venezhe, taivazhe* jñe. vormide seletusel olen tõepoolest piinliku märkamatusse vea teinud, mis pärast saab õiendatud. Nähtavasti on siin ainult metateetilise moodustusega tegu. *s:z* astmevahelduse olemasolu algsoomes ma muidugi ei usu, ja sellekohane märkus peab kahjuks raamatusse jääma.

5) Kahjatsen väga, kui minu prof. Setälä kohta tarvitatud polemiseerimise viisis sündmatusi võiks olla — midagi sarnast, nagu Setälä „Äännehistorias“ tema vana õpetaja Genetzi kohta on, rääkimata hilisemaist lugudest. Ometi näikse prof. Mark minu ütelsest mõnikord sündmatust „välja pressivat“, kuigi ma paraku salata ei saa, et minu arvustuste hulka siinsääl iroonia tilgake on valgunud. Lubatagu ometi tähendada, et ma oma teada prof. Setälä positiivseid teeneid Eesti publikumile kaunis põhjalikult olen valgustanud (Eesti Kirjandus 1914), olgugi et tema ja tema koolkonna tähtsamaist vaadetest võõrdu nud olen ja nende vastu võitlust pean. — Muidu väga armas, et just Eesti noor õpetlane äranägemisele tuleb iroonilise polemiseerimisviisi sündmatusest, sest teatavasti on vanade umbkaudne „mahategemine“ siin nagu spordiks olnud, isegi sel korral, kui vanal ka teaduslikke teeneid enam on kui kahel arvustajal kokku.

6) Mis puutub n. n. labasustesse, soomepärasustesse ning keelevigadesse, siis on nad kõik praeguste olude kohta veel enamvähem relatiivsed mõisted, olenedes asjaomase stiilist, kodumurdest ja keelelisist vaadetest. Lootkem, et arvustajal, kes muidugi hakkab oma emakeeles uurimusi avaldama — ja sääljuures valmis on isegi saksakeelsest referaadist loobuma, — korda läheb eeskujulikumat stiili ja keelt leida.

Lauri Kettunen.

\*

A. Saareste, **Tegelikud õigekeelsuse määrused**. Tartus, 1922. Eesti Kirjastuse-Ühisus „Postimehe“ kirjastus: [41 lhk. 8<sup>o</sup>, hind 50 m.].

Selle raamatu sihi määrab küllalt täpisealt ära pealkiri, ja aluse, mil see põhjeneb, „eelmärkus“. „Määruste kokkuseadmisel on peaaegjalikult silmas peetud oma pärasust. s. o. eestilikkust, ja keelehituse otstarbekohasust, s. o. lihtsust

ning selgust". See on teine seisukoht kui n. n. „uuendajate“ oma. Ja kahtlemata ka ainuke õige seisukoht õigekeelsuse küsimustes. Parandada ja uuendada seal, kus tungivalts tarvis; mis kõlbulik ja mis omaseks saanud, jätta.

Seda raamatut on juba arvustatud<sup>1</sup>, kuid on tarvilik, et ka „Eesti Keele“ veergudel sellest juttu tehtaks, on ju „Eesti Keele“ üheks ülesandeks õigekeelsuse küsimusi tähele panna ja nende puhul objektiivselt seisukohta võtta.

Emakeele tundmine on meil puudulik ja see on soodsaks pinnaks niisugustele uuendustele, mis kuidagi õigustatud ei ole. Epigonid lähevad meistritest veel kaugemale ehk tarvitavad meistrite uuendusi valesti. Paljud lähevad arvatavasti ühes, et mitte „vanameelne“, „uuendusvastane“ olla. Leitakse, et *y* on „parem“, isegi „ilusam“ kui *ü*, hakatakse *y*-ga kirjutama, et lõunaeestis esinev inessivi lõpp *-n* olla „kõlavam“ kui seni tarvitatud *-s*, hakatakse seda soovitama, et murdeti kaasrõhulise silbi järel allativis *-lle* esineb, hakatakse sedagi soovitama, et räägitakse *saand*, *näind* jne., hakatakse ka nii kirjutama, ilma et sellega midagi olulist kätte oleks saadud, selle vastu küll aga eesti grammatikat raskemaks tehtud; edasi, et murdeti *parandet* jne. esineb, kirjutatakse nii ja tahetakse, et suurem osa rahvast peaks selle ära õppima, et soome keeles on eri suffiksiga tuletatud superlativ, kujundatakse see ka meil — mööda minnes tähendatud, mitte häälikseaduslikult — ja soovitatakse tarvitamiseks, ja leidub „uuendusmeelseid“, kes seda kohe tarvitama ruttavad, ilma et küsiks, kas see üleüldse vajalik on, ja ilma et seda teaksid mõelda, et nad just sellega keele tõsise uuenduse ja arenemise vastased on: keele arenemine on meil superlativis teised avaldamisviisid leidnud, mis sugugi halvemad pole, vrd. näit. sel puhul deklinatsiooni ladina ja teiselt poolt prantsuse ja inglise keeles. Hea on, et *o*-küsimus päevakorrast ära on jäänud, selleks ei olnud siis meil enamlist revolutsiooni tarvis nagu Venemaal *n*-küsimuses, mis ikkagi kergem oli.

Nagu märkan, ei too Saareste oma kõnesolevas raamatus palju midagi subjektivset (mis meie oludes uudis), vaid teos põhjeneb, nagu „Eelmärkusestki“ selgub, Õig. Sõn. teoksil

<sup>1</sup> Vt. „Postimees“ nr. 79 (J Jõgever), ka „Päevalehes“ nr. 98 (KAH).



oleval uuel väljaandel ja sarnast objektivsust peab tervitama. Paiguti oleks ehk tarvilik olnud, iseäranis seal, kus väärnähtuste kohta sõna võetakse, et autor pikemalt oma seisukohta oleks põhjendanud. Arvatavasti leiab ta selleks juhust arvustuste puhul, mis juba ilmunud ehk ilmuda võivad.

J. M.

### Kaks õigekeelsuse raamatut.<sup>1</sup>

V. Ridala: **Eesti keele õigekirjutus koolidele ja iseõppijatele.** O.-Ü. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1922.

A. Saareste: **Tegelikud õigekeelsuse määrused.** Eesti Kirjastuse-Ühisus „Postimehe“ kirjastus, Tartus 1922.

Kevadest saadik on meie õigekeelsuse kirjandus kahe raamatukese võrra rikkam: esiteks (juba talve pool) ilmus V. Ridala, pärast aga A. Saareste oma. Eelmisega on lugejaid juba tutvustatudki (Eesti Keel nr. 1, mag. A. Saareste arvustus), aga tahame juba võrdluse pärast teda siin veel lühidalt puudutada.

Teatavasti on Ridala keeleküsimumis alati kaunis suur individualist olnud, olgugi, et ta omal ajal südilt „Noor-Eesti“ keelereformide ja hiljem Aaviku keeleuendusvoolu poole hoidis. Viimases, mis veelgi päevakorral püsib, on ta vähehaaval enam-vähem lahti ütelnud, ja tema muutunud seisukohta kujutab vist ka see, et ta oma raamatukese „Ajaloolises ülevaates“ tarviliseks ei leia kogu voolu nimetadagi, kui me selleks ei arva ebamääraseid sõnu (lk. 9): „Kõik hilisemad katsed õigekirjutust muuta ei ole õnnestanud, vähemini selle tõttu, et ei oleks midagi täiendada olnud, kui selle tõttu, et ettepanekud alati on ähvardanud õigekirjutust jälle keerulisemaks teha, kui ta senni on olnud“. Nõnda ei leia me raamatukesest midagi n. n. uuenduslikku, küll aga — üleüldiselt hääkskiidetud asjade hulgas — mõndagi sarnast, mis autorile juba vanasti isikliselt armas on olnud ja mida me tema viimaseistki kirjatöist leiame. Näeme tal kujusid nagu *transkriptsjoon* (pro *transkriptsioon*), ja *-gi* on igale poole üldistatud, näit. *kurhtusgi*, *saadgi* (ainult „mõned“ tarvitavad Ridala teadaande järele niisugusel korral *-ki* liidet!

<sup>1</sup> Keel toimetuse poolt ühtlustamata.

vrđ. lk. 18). Edasi soovitab tema üldiselt tarvitatud partitiivvorme *prouat, kirikut, preilit, kirikut, jumalat, selget* jne. vähemalt lugeda oma teada õigemal kujul: *prouad, preilid, kirikud, selged* jne. (lk. 19, 20). Teatavasti arvas ta omal ajal (vt. Keeleline Kuukiri 5—6) kogu seda partitiivi *-t-d* eksituseks „rahvakeele“ vastu, mööndab aga praegu, et ka „*-t* hääldamine *-d* asemel võib murdes esinduda“, kuid see ei takista teda (lk. 20 märkus) oma endist soovi kordamast, et *-d* tuleks kirjakeeles mitte ainult „lugeda“, vaid ka kirjutuses maksmata panna „nüüd, millal veel võimalik on mõningaid õiendusi ette võtta“.

Eesti kõnekeele kitsas tundmine tuleb Ridalal ka muidu mõnikord nähtavale, nii näit. kui tal *näen, käed, jäetud* kohta muud ei ole ütelda, kui et neis pikk *ä* hääldatakse, ehk küll etümoloogilistel põhjustel (vrđ. *nägema* jne.) *äe* kirjutatakse (vt. lk. 13). Ei tohi meie temaga ka normiks tunnistada, et vokaal pikalt hääldatakse ühesilbiliselt sõnus nagu *ma, sa, ta, me, te, nad, mu, su, va, ka, ja*; väljaarvatud mõned murdelised kujud (nagu *kaa, koa, kua*) on siin pikk vokaal üldkeeles vist ainult juhuslik, lauserõhust olenev. Ja pikkade vokaalide ja diftongide kohta korratakse (lk. 14, 17) vana väidet, et näit. *saada, keeda, vaigistan* lühikesema *aa, ee, ai* sisaldab kui *saata, keeta, vaiki*, ehk küll suhe pigemini ümberpööratud on, nagu see mitu korda juba varem ja viimastel aegadel ka meie ülikooli foneetlises laboratooriumis instrumentaalselt kindlaks on tehtud; usun, et mag. Ridala seda ka oma hääldamise kohta oleks kerge vaevaga võinud Tartus käies konstateerida.

Ridala annab nõu, et *g, d, b* ka võõrsõnus sõna algul helitumalt tuleb hääldada, näit. *grotesk, daam, brünett* nagu *krotesk, taam, prünett* (vt. lk. 11). Aga mis peaksime nad siis *g, d, b*:ga kirjutama? Ei, Balti poolharitlaste saksa keele hääldamine ei tohiks küll haritud kõnekeeleni ulatada. Niisama, nagu *g, d, b* heliliseks hääldamine eesti omis sõnus viga on, on minu arvates viga *g, d, b*:d rahvusvahelises kultuursõnus *k, t, p*:ks hääldada.

Möödamines puudutab autor ka mõnda tähtsat õigekeelsuse printsiipküsimumust. Nii nõu ja *au* sõnade puhul (lk. 17), tähendades, et neid sõnu mõni aeg tagasi kahe *u*-ga kirjutati „etümoloogilist printsiipi rõhutades, mis ekslik on“. Kas üle-

üldse ekslik? Aga veidi varem (lk. 10) kirjutab autor ise sama põhimõtte kohta: „Sõnaanalüüsi pääle põhjened on õigekirjutus selles mõttes, et õigekirjutuses sõna vormi kirjutades etümoloogilist poolt silmas peetakse, kuigi sellel foneetiline vaste hääldamises puudub ja sõna kõnes hoopis vastuoksa hääldatakse“. Oleks siis tulnud ütelda: ekslik praegu, kus mõni teine printsiip, kõigepäält traditsioon, etümoloogilisest tähtsam on. Kui aga Jõgever omal ajal *nõuu* ja *auu* kujusid kaitses (vt. Eesti Kirjandus 1911), siis oli tal põhjust etümoloogilisele printsiibile toetada ja oleks vahest veel praegugi, kui kahe *u* kirjutamist ainult ains. genetiivisse piirata.

Lõpuks veel üks mõistmata lugu. Mis ajast pääle käib *r* helitumate häälikute hulka, nagu lk. 18 (märkus) teatatakse? Tundub, nagu oleks siin sõge autoriteet-usk paha nalja mänginud: Setälä Suomen Kielioppi's leiame *r*:i sellekohases tabelis helitumate häälikute alt, kuid muidugi ainult mõtlematuse või trükitehnilise eksituse tõttu<sup>1</sup>. *h*:*d* ei tohi ka ainult helitumaks arvata, sest intervokaalsena kui ka heliliste konsonantide kõrval võib *h* juures enamasti helihäält tähele panna.

Suurem osa Ridala tillukest formaati broschüüris täidavad harjutused ja „Võti“ (kokku 25 lk., kuna „Nüüdse õigekirjutuse põhiseadused“ 12 leheküljele mahuvad). Harjutustel — iseäranis neil, mis vigases keeles kirjutatud ja parandamiseks määratud —, võib kaunis suur tähtsus olla, aga „võtmega“ ei saa lugija vist kuigi palju lahti teha.

\*

Kui me mag. A. Saareste raamatukese kallale asume (41 lehekülge, normaalne formaat), siis teame juba ette, et siin meile ainult „korralikku riigi keelt“ tahetakse õpetada. Autor on teatavasti alati „keeleeuenduse vastaste“ hulka kuulunud, ja kuna ta varem ühekülgse rahvakeelsuse põhjal kirjakeele senisest normist vahest liig kaugele, peaaegu individuaalse iseisvuseni kippus kalduma, on ta viimasel ajal, nagu objektiivselt vahest peab ütleva, tuntud mõistliku traditsiooni poolehoidjana. Ei või ometi salata, et tema vaatepiir keelelisis

<sup>1</sup> Viga esineb vähemalt 7. trükist kuni viimaseni (9:ndani) — kas aga varem, ei ole mul võimalik siin kindlaks teha.

küsimusis ikka edasi veidi kitsas on, nii tema sümpatiad ja antipatiad, tublist enesevalitsemise võimest hoolimata, nii tugevad, et ta kergesti statistilised andmedki enesele sarnastena ette kujutab, mis tema keelelisi väljavaateid ei tumesta. Kuid temal on oma aine kohta igatahes rohkesti teadmisi, ja põhjendatud nõudmiste korral on ta ka valmis olnud oma isiklised vaatekohad jätma ja teiste vooludega kompromisse tegema.

Lehitsedes tema „Tegeliku õigekeelsuse määrusi“, mis — nagu eelmärkuses loeme — Eesti Kirjanduse Seltsi „Õigekirjutuse Sõnaraamatu“ põhimõtetele on rajatud, leiamegi kohe esimesel leheküljel, et ta valmis on kollektiivsema otsuse kasuks oma arvamisest loobuma; nimelt mõistis ta oma arvustuses hukka Rিদala soovitatud *habras, hani, hernes* (vt. Eesti Keel 1, lk. 27), aga siin on need sõnad ometi *h*-ga kirjutatud. Samuti näeme, et *i*- ja *u*-noomenite mitmuse partitiivis lubatakse ka lõunaeestilised *e*-kujud (*mütse, saane, laule, kirjanikke*, lk. 17), nagu neid Aavik — esialgu vist ilma tagajärgedeta — ammu soovitanud. Isegi mitm. partitiivid *numbreid, sõdureid* jne. on otstarbekohasuse tõttu vastuvõtmist leidnud (lk. 20). Samuti on lubatud ka lühemad illatiivid: *lähedusse, minestusse* jne. (lk. 21).

Kuid see ongi vahest kõik, kus olulisemais kohtades järele antakse. Ei näe ma kuskil, et näit. *i*-mitmust (*spurist, sõnust, võrgest* jne.) lubatuks tunnistataks (vrd. „Mitmuse alus“, lk. 15), hoolimata sellest, et temal juba kirjanduses oma traditsioonid on ja et tema tarvitamine (muidugi konsonanttüvelise kõrval: *suurtest, sõnadest, võrkudest* jne.) eesti keelele ilmesti suureks stiililiseks võiduks kujuneb. Hoiatatud on (lk. 32) lõunaeestilise lühema pass. II partitsiibi (*võet, kirjutet, parandet*), kui ka kõnekeeles üldise lühema akt. II partitsiibi (*saand, andand, parandand*) eest, ega nimetatudki, et neid kaunis laialt uuemas ilukirjanduses tarvitatakse. „Erilist superlatiivi kuju eesti keeles ei ole“, kuulutatakse julgelt (lk. 27), ehk küll *vanim, ülim, suurim* jts. üksikjuhtumustel koguni Lutsuni ja Kitzbergini on ulatanud. *hää* ja *pää*, mis Rিদalal aukohal ja mida ka „Õigekirjutuse sõnaraamat“ kui objektiivsema keeletarvituse peegel *hea* ja *pea* kõrval sallib, ei ole muidugi Saareste raamatus hääskiitmist leidnud, küll aga leiame sääl hoiatuse, et *heal, peasema*,

*peastma* (mis arusaadavalt ühes *hea* ja *peaga* ennast maksvusele püüavad panna), siiski ei lähe (lk. 10). „Ypsilon (*y*-) küsimusest“ vaikib ta täiesti, vist mõteldes, et kõige pahemat parem ära nimetagi.

Rahvapärasuse otsimine on autori mõnikord nii kaugele meelitanud, et tema mõtteosalisedki vist ühes tulla ei saa. Kui veel *tokument* (pro *dokument*) peaks minema<sup>1</sup>, siis on *telegrah-veerima* ja vähemalt *prohvessor* ometi liig kaugele ja tarbetumalt natsionaliseeritud. Ei ole õnnestanud ka tendents esimese lühikese silbi vokaali venitamine sõnus, mida harjutud on internatsionaalsemal kujul nägema ja haritud eesti keeles ka hääldama. Võib ju olla, et talupoeg *vaasanist* räägib, kuid vaevalt on kirjanduses tarvis selle lõunamaa linnu kohta (mida ka eesti metsadesse katsuti soetada) muud kui *fasaani* (või *fasani*) nime tarvitada. Edasi kirjutab Saareste *kaalossid*, *proogram* ja isegi *deekan* ning *dootsent*, *meetod*. *Uraali* (või *urali*), keelte asemele on, teatavasti mag. Saareste mõjul, isegi ülikooli õppekavasse *uurali* keeled tekkinud; edaspidi on *romaani* keelte professor vana nimetuse juurde jäänud, ja imestan, et Saareste sellekohase ettepanekuga välja ei ole tulnud, nagu järjekindlus oleks nõudnud (samuti *vooguli* keel, *aarabialane*, *teelehvon* jne.). *r*:i eel laialt esinev *e > ä* muutus nõuab autori arvates ka võõrsõnus maksvust: mitte ainult *härä* (mida *herra* kuju kõrval juba siiaaani harjutud nägema), vaid ka *pärgament* ja *Pärsia!* — Asjata on vist ka sarnast enamvähem kindlakujulist ütelist nagu „olen asjaga *peri*“ (lk. 10) *ä* kasuks muutma minna.

Muidugi tuleb Saareste raamatus ka soome mõju kartus nähtavale. Kuna juba Hupel (1818, oma sõnaraamatu eelsõnas) nähtava häämeelega kinnitab: „Die ehstnische Sprache ist eine Schwester des finnischen, denn sie hat mit derselben viele Wörter und Regeln gemein, kann auch wohl aus dieser Quelle eine Bereicherung erhalten“, ja kuna, võime ütelda igauks tähtsam keelemees ja avalik tegelane nii Eestis kui ka Soomes põhimõttelikult sõnade võtmist sugukeeltest sama loomulikuks peab kui võtmist kuskilt „omast“ murdest, leiab

<sup>1</sup> Selle vastu kirjutab autor ainult kaheldes *taanlane*, *Taanimaa*. Selle põlise ja rahvaomase sõna kirjutamine *d*-ga oleks ebaloomulik.

Saareste siin midagi, mis tema isamaalisi tundeid haavab (vrd. Eesti Kirjandus 1921, lk. 398). Seekord pahandab teda *suhted*, *suhtes* lai tarvitamine, ta tahaks seda sõna ainult teaduslikes stiilis lubada, aga „ka seal oleks vahest parem *relatsioon* (!) ehk *vahekord*“. Olgu nüüd, et Saareste võib „eestilisemalt“ ütelda iga lause, kus *suhe*, *suhtes* esineb, kuid tema näitedki juba osutavad, et selle sõna väljapraakimine tähendaks keele kurnamist. Ja teises kohas arvab autor (lk. 37): „Orjaline tõlge soomekeelest on viimasel ajal tarvitusele tulnud „ajalehemees“, kuna meie omapärane ja seega ainus õige<sup>1</sup> sõnatuletus on *ajakirjanik*“. Jah, Soomes räägitakse küll „sanomalehtimies“ kuid ka „sanomalehtikirjallisuus“, „sanomalehtikirjailija“, kuid Eestis aetagu läbi ühe, kitsama nimetusega, sest muidu oleks soome-eesti ühiseid sõnu üks rohkem!

Ka essivi lai tarvitamine olevat „rahvakeelele võõras ja liialduslik“ lauseis nagu „Teie luuletuste riimid tunduvad otsituna, vägisi esile kistutena“, „Kolmeaastasena oli ta juba suur poiss“, „Läks näljasena magama“ jne. On tõsi, et rahvas saab lihtsamate väljendusviisidega toime (ega „rahval“ muidu tarvidust ole „teie luuletuste riimidest“ vist palju kõneldagi!), kuid jällegi näitab mulle, et Saareste luud on siin pühkimas sarnast kaupa, mille hulgas suurem jagu (olgugi soome mõjul sünnitatud) keelele rikkuseks on. Samati ei tohiks huupi hukka mõista mitmuse tarvitamist predikatiivadverbialides nagu „lapsed kasvavad *suurteks*“, sest mõnikord nõuab selgus ja loomulik loogika mitmuse (vrd. Ridala Esisõna: „kui koolid ja avalikud asutused *emakeelelisteks* said“). Ei tarvitse siin tingimata vene mõju näha (ega ka soome mõju — soomes tarvitatakse mitmuse kui ka ainsust), küll aga on singulaari ainuvalitsus parem saksa mõju arvele panna.

Kõige võõra mõju hukkamõistmise kõrval pühendatakse ometi veel üks päätükk *uulitsa* päästmiseks, hoolimata sellest, et *tänav* juba nii ametlikus kui igapäevases keeles enesele sügavad juured on ajanud. Ja umbes samal ajal (Eesti Keel nr. 2, lk 57, 58) astub mag. Saareste ometi südilt välja, et „Vabaduse *platsi*“ „Vabaduse *väljaks*“ ümber muuta — muidugi sümpaati-

<sup>1</sup> Minu harvendus.

line ja toetatav asi — kuigi *plats* sõnal üleüldises keeletarvitusesspetsiaalsem tähendus on kui *väljal*, ja eesti foneetikale ei ole ta sugugi võõram kui näit. puhteestiline *pragu*. Vähemalt mina ei saa sest loogikast hästi aru.

Veel mõned küsimused, kus raske on autoriga ühineda. Liig julge on ütelda, et kohanimedele eestikeelne kujud alati omastav oleks (vrd. lk. 25). Ei ole midagi põhjust *Aunuse* (pro *Aunus*) ütelda, sest kuidagi ei ole võimalik omastava printsiipi Karjala või Soome nimede kohta ka muidu maksma panna (vrd. *Suopasalmi, Uhut, Nurmes, Varkaus, Inkeroinen, Lahti* jne.). — Kas ei ole viimaks ainult murdeline niisuguste analoogiliste mitm. genetiivide tarvitamine nagu (lk. 16) *kallite, kaunite* (pro *kalliste, kauniste*)? Vähemalt ei tohiks reeglit üldistada: näit. „hoidke *taskuvargate* eest“ on minule — kes teab individuaalselt! — murdelisena (pro *varaste*) tundunud. Ja *kes, mis* sõnade mitm. genetiiv ei tohiks kirjutaja arvates *kellede, millede* olla, vaid ainult singulaari sarnane: *kelle, mille* (lk. 28). Sellega ei või keegi leppida, kes keelelt — näit. teaduslikes tekstis — muudki nõuab kui rahvalikkust.

„Selguse pärast“ võib muidugi *igat, vabat* pro *iga, vaba* tarvitada (vt. lk. 15), aga *isa* ja *ema*, niivõrd kui minu tähelepanekud õiged on, esinevad akkusatiivis *isat, emat* kujul ainult siis, kui nad erisnime (noomen propri) väärilised on; samuti olen kuulnud: „kas nägid *märat*“ (s. o. hobust, millel muud nime ei tarvitse ollagi, nõnda siis õieti *Märat*), kuna aga: „*mära* ma ei otsi, vaid täkku“.

Kas ongi vigane lause: „Asjast teada saades saatis haridusminister riigi koolinõuniku Mikkelsaare Pärnu?“ Mag. Saareste nõuab (lk. 24): „riigi koolinõunik Mikkelsaar“. Siin on „riigi“ ikkagi eriline atribuut, ja juba Saareste näitusteski selgub, et kui au- või ametinime eel atribuut käib, siis muutub nimi korralikult.

„Kolm meest *teeb* tööd“ ei olevat õige, p. o. *teevad* (lk. 34). Õieti näib siin tegu olevat ainult puuduliku päälkirjaga, sest autor ise juba mõõndab, et nii ainsus kui mitmus on õige. Ainult et mitmus eeldab midagi lähemalt määratud, tuntud sub-

jekti. Näit. „kolm meest *tuli* metsast välja“ (aga: „kõik kolm meest *tulivad* . . .“), „kaks lastki *saab* selle tööga valmis“.

Liitverbide kokku- ja lahkukirjutamise kohta tunnistatakse (lk. 31, 32) maksvaks (vist lektor J. Veski poolt ülesseatud) reegel, et kokkukirjutamine on lubatud ainult, kui „liitaegsõna esineb noomeni osas“, näit. *kokkupandavad majad, möödaminev aeg* jne. Selle vastu näit.: see aeg on kiirelt *mööda minev*. Aga see jaotus on enamvähem meelevaldne, sest on ju partitsiibid ja infinitiivid viimaks verbid nii ühes kui teises kohas; kui ma ütlen *kinni siduma*, siis võin ütelda ka *kinni seotud, kinni sidumine, lahti harutamine* jne. Vist tuleb siin keeletarvitajale kaunis laialine vabadus jätta, vahest kokkukirjutamise tendentsi soovitavaks tunnistades iga kord, kui erilist psühholoogilist põhjust ei ole sõnade lahutamiseks.

*Ehk* ja *või* sõnade vaheline piir (lk. 35) jääb liig ebamääraseks. Lausest nagu „koorelahutaja 'Lakta' *ehk* 'Milka'“ sooviksin ainult nii aru saada, et siin ühe koorelahutaja kaks nime-tust on — kui mitte, siis ütleksin juba *või*.

*-lik* ja *-line* sõnade tuttavat reeglit (*-lik* konsonant-, *-line* vokaaltüvede järele, (vt. 38) oma reापikkuste eranditega ei peaks ma ülepää kuigi tähtsaks. Nii kui nii kipuvad nende vahele funktsionaalsed piirid kujunema, ja ainult stiililist kasu on sellest, kui võimalikult palju adjektiive leidub, mis nii hästi *-lik* kui *-line* lõpuga käivad.

Viimaks puudutan veel üht põhimõttelikku küsimust. Hoia-tades vormide eest nagu *kirjutet, parandet* või *kirjutud, paran-dud* (lk. 33) annab mag. Saareste märkuses teada: „Kõnes hääldatakse muidugi *kirjutud, varastakse*“. Kui sellega tahetakse ainult konstateerida, et niisugust hääldamist tuleb ette (aga siis „muidugi“ ja *kirjutet, parandet*), siis ei või autori muus kui ebaselges stiliseerimises süüdistada. Kui aga loomulikuks ja lubatuks peetakse, et koguni teisel viisil kirjutatakse, teisel (murdelisel) aga hääldatakse, siis ei ole haritud kõnekeele õigust ja au asja-kohaselt hinnatud. Vähemalt Ridala raamatukeses tuleb see ühekülgne põhimõte päälkirjast alates selgelt nähtavale, ja ei eksi ma vist mitte mõteldes, et Eestis „kirjutusviisist“ rääkides ülepää vastava haritud „kõneviisi“ kohta mingisuguseid nõudeid



üles ei seata, nagu see mitme teise kultuurrahva juures juba kooli pingil väga valjult sünnib.

Nii Ridala kui Saareste tööd olen ma eel ainult nõrkusi otsinud ja oma arvates ka leidnud. See ei tähenda aga, et tööd laiduväärt oleksid, vaid puudused olenevad suuremalt jaolt käsitletava aine iseloomust. Käärimise ajajärgul ei ole keelel seda kindlat alust, millele igatpidi ja kõiki kihtisid rahuldavad „õigekeelsuse määrused“ võiksid põhjeneda. Iseäranis Saareste raamatust leiame ometi väga palju niisugust, mille vastu vahest keegi vaielda ei taha, ja ilus seegi, et meil midagi on juba kinni naelutada. Jätkem aga ametlikku kinnitust veel mõneks ajaks ootama küsimused, kus mõtted järsult lahku lähevad. Ühtlane kirjakeel on tähtis asi, aga hästi õnnestunud ühtlane kirjakeel sedavõrd tähtsam, et ta kannatuse aastad loodetavasti kord rikkalikult ära tasub.

Lauri Kettunen.

\*

Järeldmärkus ja vastus, ning vastuse vastus.

Et eelnevas retsensionis avaldatud märkustest ja arvamistest mõned vastuvaielust äratavad, mõned aga põhimõtteliku tähtsusega on, lubatagu siin vastuseks mõnda tähendada.

Prof. Kettunen heidab ette: „Ei näe ma kuskil, et näit. *i*-mitmus (*suurist, sõnust, võrgest* jne.) lubatuks tunnistataks (vrd. Mitmuse alus, lhk. 15), hoolimata sellest, et temal juba kirjanduses oma traditsioonid on...“ (lhk. 100). Vastan: muidugi tunniſtan selle lubatuks ja olen neid kujusid ka ise alati tarvitanud (mõistagi konsonanttüvede kõrval) ning tarvitasin kõnesolevas väljaandeski rohkelt: lhk. 12, 6 rida ül. *võõrsõnus*, ibid. 2 r. alt *muil*, lhk. 13, 8 r. alt *keerulisemaist*, lhk. 14, 11 r. ül. *uuemais laensõnus*, lhk. 15, 15 r. ül. *teatavail*, jne. jne. Et küsimuse kohta raamatus mitte erilisel sõna pole võetud, tuleb sellest, et *i*-mitmuse tarvitamises mitte nii väga ei eksita ehk harva eksitakse. Brošüüris on üleüldse kõne alla võetud ainult hädalisemad õigekeelsuse ja õigekirjutuse küsimused (vrd. Eelmärgus, lhk. 3). Määrus „Mitmuse alus“ (lhk. 15—16) ei räägi ju sugugi *i*-mitmuse tarvitamise vastu — see peaks selge olema, — vaid hoiatab *-te(-de)*

mitmuse valesti kujundamise eest (näit. mitte *suledest*, vaid *sulgedest* jne.<sup>1</sup>).

Akt. II partitsiibi lühikese kuju *-nd* (*kustutand*) poolt oleksin mõnel põhjusel isiklikult ehk küll — see esinebki hari-likult nii rahva kui ka haritud kihtide kõnekeeles, — kuid selle vastu tuleks võidelda siiski põhjusel, et seda järjekindlalt kõigil sõnul läbi viia pole võimalik (küll *toond*, *parandand*, kuid kõla-liselt ju soovimata oleksid *nutnd*, *murdnd*, *ostnd*, *tundnd*, *jooksnd*; vahet aga teha millal *-nd*, millal siiski pikemat *-nud* tarvitada, nagu seda mag. Joh. Aavik soovitanud, see rikastaks meie keele-õpetust jällegi ühe üleliigse, võrdlemisi keerulise reegluga. Ja kirjakeele grammatilise ehituse lihtsus, õpitavus, otstarbe-ko h a s u s on ometi moodsam põhimõte, mida ka prof. Kettunen mitmel korral on rõhutanud. Võtkem ka arvesse: kui juba tõesti alati tingimata lühikesi, s. o. valida olevaist kujudest kõige lühemaid kirjakeelde võtta tahetakse, siis leidub ja paremaid: *saan* (=saanud), *võtn*, *tuln*, *ostn*, *lõppen*, *parandan* jne. (Lääne-poolseis murretes), isegi *ost* = *ostnud*, *nutt* = *nutnud*, *tund* jne. (Harju-, Järva-, Lääne-Viru- ja Põhja-Viljandimaal). Ometi oleme vist ühelmeel, et need lühikesed kujud just mitte alati otstarbekohased pole. Ja lõpuks: „Teg. õigekeelsuse määruste“ ülesanne on laiemate ringkondade poolt vastu võetud ja üldiselt maksvusel olevat pruuki toonitada, sellest ainult äärmisel puhul kõrvale kaldudes<sup>2</sup>. Kõike sama tuleks korrata ka lühikese pass. II partitsiibi (*tood* = *toodud*, *müüd*, *jood*, *võet*, *kirjutet* jne.) kohta.

Võõrsõnade „natsionaliseerimise“ küsimuses ei tahaks nende ridade kirjutaja siiski nii pessimistlik olla. Kas just *telegrafeerima* või *telegrahveerima* (või isegi *telegrahvima*), *dokument* või *tokument*<sup>3</sup>, on muidugi tühised üksikasjad, ja kas selle tendentsile „mõtteosalisedki“ järele tulla saavad, pole ka eriti tähtis. Huvi-

<sup>1</sup> Sama arusaamatus ka Joh. Aavikul, vrd. Post. № 234.

<sup>2</sup> See aeg peaks meil kord juba selja taga olema, kus igas grammatikas ja igas õigekeelsuse juhis uut, isiklikku kirjaviisi soovitatakse ja õpetatakse. Asjalik aeg nõuab ka sel alal enam asjalikkust. Kõnealuses raamatus on selle põhimõtte vastu osalt eksitud vahest ehk ainult võõrsõnade õigekirjutuses (lhk. 12—13), sealgi üksnes kahtlevalt ettepanekut tehes teatava korra ja lihtsuse soovituseks.

<sup>3</sup> Viimane (*t o k u m e n t*) oli nimetatud seepärast, et see kuju juba mitmes uuemas oskussõnastikus vastu võetud.

tavam oleks ehk mööda minnes nimetada, et ka L. K. paari aasta eest *telegrahveerima* ja *prohvessor* kirjutas (vt. Eesti Kirj. 1918—19, lhk. 237), mis siis nähtavasti kiiduväärt oli. Kui juba võõrsõnade ebaeestilist rõhutust hukka mõista, miks siis ka mitte võõraid tähti ja üleüldse võõrapärasest kirjutamisviisi mõningais rahvaomaseks saanud laensõnades? — Tähendan, et kirjutuse *vaasan* (=fasan) ei ole mitte raamatu autor leidnud, vaid see esineb Õig. Sõn-s.

Ka minul tuleb imestada, kui liialdamisega niivõrd kaugele jõutakse, et praegu üleüldiselt maksvate *aatom*, *juubel*, *pluural*, *teemant*, *veebruar* (või isegi harvem esinevate ehk soovitatud *program*, *dootsent*, *Uuralid*) põhjal isegi kirjutusviisid *vooguli*, *teelehwon* jne. oletatakse. (Vrd. lhk. 101).<sup>1</sup>

Samati ei ole *e > ä* (*r*-e eel) sõnus *härria*, *pärgament*, *Pärsia* sugugi mitte ainult „autori arvates“, vaid need esinevad juba Õig. Sõnastikus (*härria*, *pärgament* ainuõigetena<sup>2</sup> ehk jällegi traditsiooniliselt meie kirjakeeles (*Pärsia* kõrval ka *Persia*). Üteluse „olen asjaga päri“ kohta kordan veel, et ka siin esineb *päri* (mitte *peri*) kindlasti neis murdeis, kus *pärist*, *päris* jne. ja oleks õige imelik teatavat tüve kirjutada kirjakeeles kahel eri kujul.

Et lugupeetud rets. „soome mõju kartust“ jällegi hellalt leiab, on meile muidugi üleüldse mõistetav, kuid „suhete“ ja „ajalahemehe“ sõnade laitmise korral seda oletada oleks sama liialdav, kui pidada mingi teise mitteõnnestanud ehk saamatu laensõna hukkamõistmist üleüldse võitlemiseks võõrsõnade tarvitamise vastu (laenudena näit. ladina, prantsuse j. t. keeltest). Et aga „suhted“ meil stiililiselt alaväärtuslikuks<sup>3</sup> on muutunud (nagu ka kahtlasemaiguliseks sõna „mugav“, vrd. „mugav olemine“, „mugav kabaree“, „mugav muusika“, „tõmbas mõned

<sup>1</sup> Ka prof. Kettunen tarvitab käesolevas numbris (lhk. 67) *staadion*, mis muidugi täiesti loomulik.

<sup>2</sup> *Herrra* ja *pergament* esinevad nurksulgudes, s. o., nende „tarvitamine on küll lubatud, kuid ei ole soovitatav“ (Õig. Sõn., lhk. XIV).

<sup>3</sup> Opositsioon selle sõna vastu ei ole sugugi mõeldud tähendatud tüve täielikuks väljatõrjumiseks — nagu mõnelt poolt näikse arvatavat, — vaid selle kurjasti tarvitamise vastu. Eriti aga soovitatav ja vajalik oleksid *suhtuma* ja *suhteline*.

mugavad pahvid" jne.) ja et „ajalehe mees“<sup>1</sup> meil Eestis otse abitu ja naiiv tundub, on paratamatus. Mis teha, igal sõnal on oma saatus.

Vaevalt võiks uskuda, et mitmuse esinemine predikativ-adverbialides („lapsed kasvavad suureks“ pro „suurteks“) eestikeeles saksa mõju oleks. Kuidas seletada seda mõju üksnes käesoleval juhusel, mitte aga ka laiemalt, näit. „lapsed on suured“ asemel „lapsed on suur“? Üleüldse tuleks meil nii sügava saksa keele mõju eeldamises rahvakeele peale (tüüp „lapsed kasvavad suureks“ on üldestiline) ettevaatlikum olla, seda enam, et seda seni üksikasjalikuma uurimise teel pole näidatud. Seda võimalust on ainult hädaseletusena parema puudusel seni mõnikord toonitatud, kindlalt ainult seal, kus see tõesti ilmne. Me mäletame aga vist kõik, et mitmuse tarvitamine niisugusel puhul meie kirjakeelde alles uuemal ajal, nimelt ajakirjanduse kaudu on hakanud imbuma, eriti aga viimasel aastakümnel enne iseseisvust, kus suuremat osa lehtede sõnumitest ja ka muust sisust Vene ajakirjadest oldi sunnitud tõlkima. Ka otsarbekohasus ei vabandaks seda võõrapärasust, sest eestlasele ei ole „kui koolid emakeeliseks said“, sugugi mitte selgem ega loogilisem kui lause: „kui koolid emakeelseks said“. Hoopis selle vastu. Ja vaevalt kannatab ühegi kirjakeele keelelistest avaldusviisidest kolmandik osa loogika valju kriitikat välja (vrd. eesti „müts on peas“, „loogilisem“ muidugi: „pea on mütsis“ ja „tõmbas saapad jalga“, „loogilisem“: „jalgadesse“).

Asjaolu, et *uulits* sõna alalhoidu meil Eestis nii ühemeelselt kaitstud, ei põhjene muidugi mitte võõrsõnade sümptatiseerimisel (on *tänav*<sup>2</sup> ja *uulits* ju mõlemad laenud), vaid lihtsal loogikal, et meie kirjakeel vastasel korral kehveneks. Et meil kummagi varjundi jaoks ise sõna leidub, on kasulik joon, mida kaitsta tuleb.

Olen nõus, et liialdatud oleks ehk kohanimedede vormi ka niisuguste nimetuste peale laiendada kui *Nunus*: võõrakeelseid

<sup>1</sup> Siis ka „ajalehe naine“!

<sup>2</sup> Vrd. s. t a n h u < germ. \* t a n h u, Bibl. verz., 114.

paiganimesid tuleks sel kujul tarvitada nagu nad algkeeles esi-  
nevad. Eesti kohanimedel aga püsib omastava reegel muidugi  
kindlalt.

*-is* lõpulistel painduvatel tüvedel on kahtlemata mitmuses  
*kallite*, *kaunistest* üleüldisem kui *kalliste*, *kaunistest* (viimased  
kirjakeeles, ühiskeeles ja murreteski õige haruldased). Mõõndan  
täiesti, et sellekohane märkus (lhk. 16, all) puudulikult oli  
vormuleeritud (peaks algama: *-is* lõpulistest tarvitatakse mit-  
muses..., pro: *s* lõpulistest t. m....). Et aga *varastest* (pro:  
*vargatest*) normalseks tunnistatakse (nagu *sammaldest*, *pastalde*  
jne.), selgub vist küllaldaselt esitatud reeglist.

Pean tunnistama, allakirjutanule ei ole mitte selge, et *kellede*,  
*millede* kuidagi täpipealsem oleks kui *kelle*, *mille* (mitmuses). Ka  
teaduslikus tekstis ei soetaks need kuidagi arusaamatust.

Märkus *isat*, *emat*, *märat* jne. kohta on huvitav ja tähel-  
panu väärt. Kuid ei saaks kuidagi öelda, et *-t* lõpu tarvitamine  
ses varjundis väga üleüldine oleks. Igatahes tõendavad raamatus  
(lhk. 15) esitatud näitused (ühiskeelest, eri murretest, rahvalaulude  
keelest ja kirjakeelest valitud) pisut teist. Vrd. ka lause: „Kal-  
muneius“ käsib poeg *emat* tähte vaadates poega meelde tuletada“.

Et „saatis riigi koolinõuniku Mikkelsaare Pärnu“ mitte  
vigane pole, ses olen nüüd ka ise prof. Kettuneniga päri.  
See näitus on ekslikult teiste hulka võetud.

Samati ühel nõul olen prof. K.-ga „kolm meest teeb tööd“  
ja „kolm meest teevad tööd“ mõlemate tarvitada lubamises. Ja  
seda ongi raamatus toonitatud (vrd. lhk. 34, reegli teine järk).  
Seletuses on ainult teistsugust vahet nähtud. Mõõndan, et  
prof. K. poolt tähendatud vahe sagedasti ehk olulisem on kui  
raamatus esinev.

Et ühelgi rahval, isegi haritud kihtide kõnekeeles, häädamine  
kirjasesinevat keelekuju täpipealt ei jälgi, vaid sellest enam ehk  
vähem lahku läheb, on tuntud ja paratamatu asjaolu, isegi  
kui kirjaviis „fonetilik“. Ainult võõramaalasel ehk oma rahva  
poolharitud ringides võib leida välise kirjatähe häädamise orja-  
likku taotamist. Ja kõnesolevas raamatus ei olegi „kõneviisi“  
kohta mingisuguseid nõudeid seatud, küll aga mõnda tuntud ja  
ilmset tõeasja toonitatud.

Lõpul esinevate mõtete puhul tähendan, et tõsiselt kahtlen, kas me iialgi niisugusele ühtlasele kirjaviisile jõuame, mida kõik meie ringkonnad ühtlaselt „hästi õnnestanuks“ peaksid (seda eriti just meie eestlaste loomust silmas pidades<sup>1</sup>). Isegi väljamaal, vanadel kulturrahvastel, on nähtus harilik, et maksvat kirjaviisi isegi enamuse poolt kaunis üksmeelselt äpardanuks peetakse, selle püsimist ja maksvust siiski aga enam vähem ühel meelel kaitstakse. On ajalooliselt seisukohalt täiesti arusaadav, et meie praegune keskealine ja osalt vanem põlv omas nooreseas, a. 15 eest algas võitlust enda eelse äärmiselt kehva ja paindumata, sagedasti ka labase keelepruugi vastu. Sellel voolul on meie kirja-keele arenemises vastuvaidlemata suured teened (mida seni küllalt pole rõhutatud), kuid tollaegne ja veel hiljuti maksev, praegu aga hingitsev, esteeditsemisele ja jõude mänglemisele püüdev tendents on eksitanud selle voolu pahatihti tühisuste ja liialduse radadele. Praegune aeg seab aga meile tungivalt ette uued nõuded: võimalikult kindel ja korralik riigikeel, mis hõlpsasti kõigile õpitav, mis oma avaldusvahendite rikkuse ja painduvuse, lihtsuse, selguse ja täpisealsusega mitte üksnes kunstnikkude<sup>2</sup>, vaid ka õpetlaste, praktilise elu tegelaste ja muude kodanikkude nõuetele vastab. Nende elunõuete ees ei saa me silmi sulguda ega kõrvu lukustada. Ja loomulik seepärast täiesti, et praegune noorem põlv enam neid endisi radu ilma kriitikata edasi ei talla, vaid teiste juhtsõnade ja teiste sihtidega esineb, olgugi et endise põlve esitajaid leidub, kes veelgi, ajast hoolimata, uksi lahti murravad, mille murdmist enam tähtsaks ei peeta. Kuid ka lugupeetud arvustaja pole iialgi nende

---

<sup>1</sup> Ja vaevalt tuleb meil ka iial aeg, kus kõik meie keeleteadlased arvamisele jõuavad: nüüd on „murrangu“, laotamise ja ehitamise aeg mööda, jätkem nüüd anarkia; jätkem alaline keetmine, ja jõudkem kord ka ühisele kokkuleppele, toidu rahulikule maitsmisele!

<sup>2</sup> N. n. „uüendet“ (kuid juba vananemas olev) keel ei kõlba isegi kõigile kunstnikkudele mitte, ainult ehk lüürikuile, ja nimelt „modernistlikkudele“ lüürikutele. Enam klassilise vaimuga, „selgunud“ lüürika, samati ka suurejoonelise romaani, eepiline poeem; draama jne. vajavad enam rahulikku, mehisemat, tõsisemat ja plastilisemat keelt (vrd. Suitsu luule, Viide Mäeküla piimamees, Tammsaare Juudit, O. Lutsu Mahajaetud maja jne.). „Uuendet keel“ on sellele luulele aga liig pretensioos, alp ja liig pudujoonelik.

viimaste hulka kuulunud, vaid alati kriitiliselt kõrvalseisukohal asunud ja osalt neid uusi põhimõtteidki meil rõhutanud.

Lõpuks väike küsimus prof. L. Kettunenile, et arusaamatust kõrvaldada: kus ja millal on nende ridade kirjutaja „statistilisi andmeid enesele sarnastena ette kujutanud“<sup>1</sup> (vrd. lhk. 100)?

A. Saareste.

\*

Eelmise puhul puudutan ainult mõnda olulisemat kohta, venitamata vaidlust vaidluse pärast.

Lühendatud partitsiipi (*karand, saand*) võib ilma kartuseta neis piirides soovitada, mis talle kõnekeeleski juba hakkavad kujunema: *-nud* jäägu ainult sinna, kus muidu kolm (või neli) konsonanti kõrvuti satuks (*võtnud, ostnud, tulnud, olnud* jne.). Reegel oleks üks kõige lihtsamaist, põhjenedes ka foneetiliste eeldustele, nõnda et vahetegemine nii kirjas kui kõnes vist hästi läbiviidav on. — *saan, lõppen* jne. murdekujusid ei maksa nendega võrreldagi, juba selle pärast, et nad ühtlasi preesensi 1. isiku vormid on.

Kordan veel, et võõrsõnade esimese silbi vokaali venitamise tendentsis ei leia ma küllalt mõtet ega ka järjekindlust; kui kord peaks olema *uurali* keel, miks siis mitte ka *vooguli* keel, *Tuurani* selts jne.? Ja minu tollekordsed näitused (*telegrahveerima, prohveessor*) Eesti Kirjanduses olid ainult rahvakeelse rõhutamisviisi näited, mitte *hv*-hääldamise soovitus. Muidu ei tohikski kirjutajalt vastutust nõuda vormidest, mida tema kirjutustes ette tuleb toimetussekretäride redigeerimiste järele. (Nõnda näituseks ei olnud ju minu sulest pärit need võõrsõnade kujud, mis Eesti Keele viimaseis n-reis minu kirjutustes ette tulid, olgugi, et toimetus tarvilikuks arvas [vist *hää, pää, lain* kujude tõttu] autori „kirjaviisi“ muutmata-jäämisest eraldi märkuse teha<sup>2</sup>:

<sup>1</sup> Minu harvendus. A. S.

<sup>2</sup> *lain*, mida olen järjekindluse pärast tarvitanud (pro *laen*), oleks muidugi — nagu ka kõik teised jooned, milledes individualismi maiku vahest võiks näha — ära võinud jääda, kuna *hää, pää* midagi märkust ei peaks õigustama, sest et nad ka „Õigekirjutuse Sõnaraamatus“ on *hea, pea* kõrval sanktsioneeritud.

„Olen asjaga *peri*“ üteldes ei ole ütlejal enam tunda, et see *peri* oleks *pära* sõna teatav kääne või muidu ühendatav *pärast*, *päris*, *pärandama* sõnade perekonnaga. Sellepärast peaks ju kasulik olema, et sel adverbil — et ta kord lõunaeesti e-edustusest kirjakeelde eksinud — täitsa erilise funktsiooni kandjana ka veidi eriline kujugi oleks. — *herra* (ja *pergament*) on õigekirjutuse sõnaraamatus ikkagi lubatuks tunnistatud, ja *ä* ainuõigus ei olekski neis põhjendatud.

Teised asjad on laiemal ulatusega ja põhimõttelise tähtsusega, ja jätan oma vaatekoha nende suhtes siin lähemalt valgustamata.<sup>1</sup> Kõik on relatiivne. See, mis ühele „abitu ja naiiv“ tundub, ei ole seda teisele avaliku sõna tarvitajale — ega ta meelega ennast totraks ei teeks. Ja viimaks allume me kõik oma maitsete ja mõistustega arenemise seadustele, seda on m. s. allakirjutanu ka keeleküsimumis lühikeste aastate jooksul pidanud enese kohta märkama.

Viimaks olen kohustatud vastama ka küsimusele „kus, millal“ jne. Et asjata mitte ülearu kaugele minna, tuletan meelde seda mag. Saareste eeloleva „järelmärkuse“ kohta, kus ta teatab, et „*uulitsa* sõna alalhoidu meil Eestis nii ühemeelselt kaitstud“. Kaitstakse ühemeelselt ja ometi *tänav* ja *tänav*! Ja puuduvad *tänava* sõprade hulgast siis ka keelelised autoriteedid? Mag. Saareste peaks ju teadma, et — päale Eesti Kirjanduses ja ajalehtedes ilmunud kirjutuste — isegi Eesti Keele päätoimetaja<sup>2</sup> oma meelsusest ses asjas (ja, nagu mul oli juhus talt eneselt kuulda, mitte kirjastaja sunnil) kaunis avaliku tunnistuse on annud oma „Päl-*tänava* poistes.“ — Vahest jätkub sest selgitavast näitusest. Ja olgu sest õpetust mitte ainult küsijale, vaid meile kõigile, sest püüd tõsiasju niisuguses valguses näha, nagu see meie teoriaile kasulik paistab, on kahjuks teadusemeeste üks üldisimaist ja ühtlasi suurimaist nõrkusist.

L. K.

\*

<sup>1</sup> Siiski tahaksin veel /-mitmuse küsimuses niipalju tähendada, et oma etteheites tõepoolest, nagu selgub, eksinud olin.

<sup>2</sup> „Päl-*tänava* poistes“ tarvitasin sõna *tänav* muidugi mitte kirjastuse sunnil, vaid soovil. Kuid erilist poolehoidu pole ma *tänava* vastu ühes tähenduse varjundis tundnud; kuid ma ei tunne ka sümpaatiat *uulitsa* kohta, nagu tähendatud kahekõnes prof. L. Kettunenile toonitasin. J. M.



Tähendan, et *-nd-* reform oleks meil igatahes üks kõige mõistlikumaist ja süütumaist. Kuid tunnen võõrastust, et seda isegi „ilu-printsipi“ pooldajad on kaitsenud: see viiks ju ometi ühe vokaali (sagedasti esinevas liites) meie keelest minema ja vokaalide rohkus on ju keele kõlavuse tähtsam, objektivsem tingimus. Võib ka kindel olla, et selle vastuvõtu puhul kubiseks meie avalik ja mitteavalik kirjakeel palju rängemalt „keelevigadest,“ ja isäranis selles eksiksid tähendatud muudatust sümpatiseerivad kirjanikud, nagu see ju harilik (näit. ka *-lle* tarvitamisel).

Suurem hulk meie kõnelevast publikumist ei tunne vist sidet ka sõnade *päri* (tuul), *pärast*, *pärima* ja *pärandus* vahel. Kas õigustaks see veel nende kirjutamist eri viisil?

Lõpumärkus ei tõenda nende ridade kirjutajale sugugi veel mitte, et ta „statistilisi andmeid endale sarnastena ette oleks kujutanud.“ Vastuses<sup>1</sup> toonitan nimelt, et „uulitsa sõna alalhoidu meil Eestis ühemeelselt on kaitstud“, s. o. muidugi avalikult, ja see ongi nõnda. Et prof. J. Mark selle vastu avalikult välja astunud oleks, pole meile ühelegi teada. Ajalehtedes võttis „tänav“ küll kord hoogu, nagu mõnigi keeleline mõtlematus ehk viga, on aga praegu uuesti taganemas, ja üleüldises kõnekeeles on see muudatus sündinud õige väheste, ainult nende keeles, kes mitte vabalt, vaid tahtlikult ja teadlikult oma kõnet painutavat. — Üleüldse on „uulitsa“ ja „tänav“ küsimus väärale alusele nihkunud ja seda on mõnelt poolt valesti mõistetud: küsimus ei seisa mitte meile kõigile vastumeelse, slaavilise „uulitsa“ kaitsemises, vaid selles, et tahetakse alal hoida kaht eri termini kahe õige lahkumineva varjundiga asja jaoks, ja et püütakse sõna „tänav“ senist poetilist värvingut kaitsta. Kui aga soovitatakse „uulitsa“ asemele mingi teine kohane sõna, kas või näit. Virumaal (eriti Alutagusel) esinev *kuja* (nähtavasti meil muistne pärandus, vaste esineb ka mordvas), oleks sootu iseasi.

A. S-te.

\*

---

<sup>1</sup> Nagu mulle imestuseks nüüd selgub, on seegi „kuritöö“ sündinud peale hukkamõistu!

E. N. Setälä: **Kielentutkimus ja oikeakielisyys** [= Keeleuurimine ja õigekeelsus]. Tieteellisiä lastuja I. Helsingissä. Kustannus-osakeyhtiö Otava. 1921. [236 lhk.] (Järg.)

Psüholoogilise põhimõtte all käsitatakse keele analogia või assotsiatsioonmoodustuste sünni — vanem vool võttis need vale-, eksimusvormidena, nüüdne teadus aga noogrammatikuist peale nagu muudki seaduspärastena, kuigi selle kui psüholoogilise nähtuse seadused on raskesti leitavad — mis põhjenevad selle vaimu-elu seadusele, et „inimese teadvuses meelegujud, mil on midagi ühist, omavahel assotsieeruvad“ sama kõla (vormi), tähenduse funktsiooni tõttu, viimase teguri valitsedes luues kõnesoleva nähtuse eriliigi, ühistele funktsioonidele ühise väljenduse nõudel põhjeneva süstemsunni. Edasi analogia naabervald rahvaetü-mologia, kus sõnade osalise kõlalise ühtluse puhul teatud proportsioonide abil rahvas loob uudissünnitusi, mis võimalikud ja sagedad üksikuis sõnus, aga ka nende rühmitusis — lauseis. Puhtpsüholoogiline on kontaminatsioonnähtuski, „segamoodustus kahest korruga teadvuses olevast“ sõnast või sõna rühmast, millega lähedas ühenduses on sega-komistusmoodustused kahest korruga kõnelejale suhu juhtuvast sõnast (siin on aga ju tihti füsioloogilisedki põhjused mõõduandvad).

Ajaloolis-kronoloogiliselt printsiibilt, mis kaht eelnimetatud „piirab aja suhtes“, kuna häälikseadused on teatud mõttes ajaloolised nähtused, mil on alguspunkt, kestvus, lõpulejõud, on tähtis, et „kui mingi häälikmuutus on alanud, on see saanud puutuda ainult siis keeles olevaid sõnu“, mis annab keeleteadusele ajaloolise teaduse ilme, seades temale kronoloogiliste selgituste nõuded, mitte lubades eri aegadest pärit nähtusi üksteise selgitamiseks rinnastada. On siis ka vale revideerimist nõudev väljendusviis kronoloogiliselt seisukohalt rääkida teaduses ammu olnud häälikmuutustest kui praegu olemasolevaist — need ja need häälikud muutuvad nendeks ja nendeks: kõneleja, õppides keele teistelt, on nad valmisnähtustena omaks võtnud ega kordu tema suus ju ammu olnud muutmisprotsessid, vaid ainult nende läbi keeles tekkinud häälikvaheldusi.

Keele kui ühiskondliku nähtuse iseloom nõuab tema käsitamist sotsioloogiliseltki seisukohalt. Sellega seletuvad geografi-

lised ja sotsiaalsed (eri ühiskonna kihtide) murdeüksused, mille tekkimine põhjeneb teatud ühiste, kuigi tihti teiste murrete joontega risti-rästi läbipõimitud joonte kompleksil suurema või vähema inimrühma juures, millest igaüks alguse saanud teatud keskkohast, üksikindiviidist. Ühised häälikulised muutused geograafiliselt eraldatud keelis ja murdeis on juhuslikud ja annavad paremal juhtumusel, sugulaskeelte ja murrete juures, tunnistust ainult ühisest päritud füsioloogilisest prädispositsioonist. Sotsioloogiline printsiip on aluseks keelte ja murrete vastastikusele „kahekeelsete“ isikute vahendusel sündivale mõjumisele, mis loob keeles häälikseadusist erinevaid erandnähtusi, viib häälikmuutustele, artikulatsiooni muutustele, võimsamal juhusel tähendus- ja vormiõpilistelegi laenudele, viimaks allajääva keele suremiseni. Seda on eriti tähtis tähele panna tõuühtluse ja keeleühtluse kui erinevate, üksteisega mitte kattuvate mõistete hindamisel: „tõutunnusmärgid pärib laps eelkäijailt, keele pärimine sünnib nii, et laps ta õpib kõnelevate isikutega läbi käies“.

\*

Teose teises artiklis „õigekeelsusest soome keele praktilist tarvitamist silmas pidades“ otsitakse vastust küsimusele, mis sugune on keeleuurimise ja -tarvitamise, kirjakeele ja rahvakeele vaherkord. Esitatakse rootsi teadlase Noreeni raamatus „Om språkrightighet“ avaldatud vaatekoht, mis seab üles kolm seisukohta õigekeelsusküsimuses; 1) raamatulisajaloolise, läinud aegade keelepruuki normiks võtva, 2) loodusloolise, keele tarvitajate enamiku keele, rahvakeele normiks võtva ja 3) mõistusjärjese, teadl. Johanson'i poolt tabavamalt otstarbekohasuse seisukohaks nimetatud juhtmõttega: „kõige parem keelevorm on see, mille kuulja kõige täpsemalt ja kiiremalt mõistab ja kõneleja kõige kergemini kujundab“, teiste sõnadega „milles tarvilise selgusega ühineb võimalikult suurem lihtsus“. Soome keele kohta seda kolmikjaotust tarvitades peab autor tarvilikuks teda vähe muuta, nimetades esimest keeleõpiliseks seisukohaks, mis keele normiks seab keeleteaduslikkude hüpoteeside najal rekonstrueeritud vanema keelekuju, mille esindajaiks on olnud pea kõik vanemad, osalt nooremadki keelemehed: R. v. Becker, G. Renvall, Lönnrot, Ahlquist, Genetz, F. Ahlmann jt., kes normaalseks ei tunnista

isegi analogiasünnitusi. Teisele, Noreeni „loodusloolisele“ seisukohale vastaks Soomes rahvakeelsuse seisukoht, mis eelistab kirjakeeles „heade keelepaikade“ keelt ja Soomes oma tüübilistest edustajate, Savo murret soovitava C. A. Gottlund'i ja kagukarjala murret eelistava näitekirjaniku Lagerwall'i isikuis on oma normi subjektivsuse, meeldimusest rippuvuse viinud kõrgemale tipule. Enamasti aga rahulduti, kui kirjakeel lähenes rahvakeelele, ega nõutud täielist rahvakeele võimulepääsu, nii ühelt poolt V. Avellan, A. W. Ingman, teiselt poolt keeleõpilisusseisukoha mehed v. Becker, Renwall, Lönnrot; Soomes, nagu mujalgi vaevalt, pole neid kaht seisukohta kumbagi leida puhtal kujul, ikka on sama isiku mõtteavaldus osake ühest kui ka teisest, nagu neile mõlemile on ühine ka purismi, keele omapärasuse, võõraste leksikaalsete ja süntaktiliste elementide kõrvaldamise nõue, mille äärmuseks oli kõige julgemate — J. Juteini, Lönnrot'i, Avellan'i, Ingmani, V. Kilpinen'i juures uudissõnade loomine „mitte millestki“. Viimaks kolmaski, otstarbekohasusseisukoht põhilausetega: „andekas kirjanik on keele seaduste tegija; proosa peab olema kõigepealt selge, selguses sisaldubki ta ilu; laenu murdeist, kunstsünnitused ja uuendused on õigustatud, kui neist on kasu väljenduse selgusele, mille juures on ükskõik, kas on täidetud keeleseaduste ja loogika nõuded, või ei“, on edustatud isegi nii silmapaistvalt kui poliitiliste kirjanikkude J. Wilh. Snellmann'i ja Ag. Meurman'i ja Godenhjelmi isikuis.

Autor ei võta ühtki kolmest esitatud seisukohast puhtal kujul omaks. Keeleõpilisusseisukoha vastu räägib see, et see kõige aluseks seab keeleuurimise resultaadid, mis ühes aegade ja meetodidega muutuvad ega saa anda kirjakeelele tarvilist konstantsust, aga veel enam asjaolu, et võimata on objektiivselt määrata, missuguse ajajärgu rekonstrueeritud keelekujule kui küllalt algupärasele ja arkaistlikule normile peatuda võib. Selle seisukoha mehed on valesti mõistnud keeleuurimise ülesannet: see on keele seaduste esitamine, mitte aga nende ehitamine ja „soome keel pole see keel, mida Soomes peaks räägitama, vaid mida seal tõeliselt räägitakse.“ Loodusloolis-rahvakeelse seisukoha pooldajad peavad õigusega väärtaks keeleteadlaste meistridamist kirjakeele kallal, eksivad aga, võttes elava rahvakeele täiesti isseisva organismina ja kirjakeele kunstsünnitusena ja

eelistades esimest viimasele: keel pole mõeldav lahus inimesest, selles on palju inimtahtest rippuvat; rahvakeele ja kirjakeele vahel pole põhimõttelist vahet: viimane on ikka saanud mingist tugevamast rahvakeele murdest, ja temaski sünnib paralleelselt teadlik ja alateadlik arenemine, vahe on ainult selles, et rahvamurdest kui lihtsamast, läbipaistvamast on enam kasu teaduslikule uurimisele, kuna ta praktilises tarvitamises kirjakeelega võistelda ei suuda. — Enamik keele mõõdupuuks võtmine pole sellepärast õigeks mõista, et see stereotüpeeriks keele, pannes seisma ta igasuguse arenemise: algab ju iga keele arenemist töötav uudisnähtus üksikuist, vähemikust, ja niisugusena oleks see ju idudes hukkamõistetav. Otstarbekohasusseisukohale õigekeelsusküsimuses ta Noreen'i poolt väljaõeldud põhilausega: „ütlusviis, mis kõige paremini väljendab väljendatava, on kõige parem“ saab saatuslikuks autori arvates selle ütlusviisi tarvitatus, „läbilöömine“, mis viimase ainuüksi õigustab. Nii teeb mittetarvitatavus tagasilükatavaks ütlusviisi „mina ei ole lugenud selle raamatu“ ütlusviisi kõrval „mina ei ole lugenud seda raamatut“, sest et esimest ei tarvitata, see pole harilik, keeletarvitaja pole harjunud seda kuulma, kuigi loogika seisukohalt on ta otstarbekohasem ega segaks arusaamistki. Viimast asjaolu rõhutades ja vastavalt täiendades võtabki autor omaks otstarbekohasusseisukoha: „keeleliste nähtuste ainuvõimalikku relatiivset õigust või väärust tuleb arvustada ikka teatud keeletarvitajate kompleksi ja aja-järgu vaatekohalt;... kõige parem keel saadakse otstarbekohasuse ja („läbilõõnud“) keeletarvituse kompromissist; juba tarvitusel olevate keeleliste nähtuste paremus või pahemus määrab nende otstarbekohasus, nagu ka uudisnähtuste tarvitusele pääsu võimaluse.“

Artikli lõpul käsitletakse pikemalt, rohkete näitustega illustreerides, soome keele rikastamise viise, sellega ühenduses esimesena kunstlike uudissünnituste loomist, kus leitakse, et viimaste hindamise ainuke kriteerium, nende keeletarvitusse pääsu võimaluse suuruskraad, on seda tähelepanevam, mida tihemini nad keeles ju olemasolevasse liituvad, keeletarvitusega kokkukasvanult näivad; ainult ses mõttes võibki rääkida „heast“ ja

„halvast“ tuletusest. Teiseks peab kunstsünnitus olema tunduva tarbe põhjendatud; kui see olemas, võidakse mööda minna isegi „hea“ tuletuse, keelelistele analogiaile nõjumise nõudest, nagu soome keelerikastusliikumine on näidanud, kus läbi on läinud suurel hulgal õnnetult tuletatud sõnu. Edasi peatatakse soome keele leksikalsel ja süntaktilisel rikastumisel laenude teel vanemast kirjakeelest ja rahvamurdeist, mille juures soovitatakse tähele panna, et kõige parem on anda võõraid sõnu ikka tuttavate seas, et neid ümbruse abil kergesti mõistetak. Kirjanik, kes selles patustab, teeb seda oma kasu vastu, mis pole muud, kui arusaadavus võimalikult laiadele hulkadele. Laenamist ligemaist sugukeelist, millest tihti võib olla sama kasu kui rahvamurdeist laenatud sõnust, puudutatakse võrdlemisi lühidalt, konstateeritakse seda peaaesjalikult karjalast Kalevala ja Kanteletar'e vahendusel ja eestist, alates 18. as. Juslenius'ega, kuid leitakse, et „eesti keel on siiski soome kirjakeele tarvitajale olnud liig vähe tuntud“. Samati konstateeritakse mõne üksiku sõna laenamist kaugemaist sugukeelist lapist (peski jt.) ja ungarist (sarvas). Laenamisele võõraist keelist suhtub autor sallivalt: põhimõtteliselt on see alati õigustatud, tähendab keele täienemist, painduvamaks muutumist kulturkeelena (näitustena on esitatud rootsi keel, milles  $\frac{2}{8}$  saksa elemente, ja võõrastest elementidest kubisev inglise keel); isegi võõraste häälikute kodunemine on selt seisukohalt heakskiidetav. Ainult rahvuskultuuriliselt võib teise keele tugev mõju kahjulik, keele iseolemisele hädaohtlik, laenud võõrastest keeltest laenava rahva „kehvusetunnistustena“ olla. Ka puhtpraktiliselt tuleb keele omade murrete laenusid võõraskeelseile eelistada, sest et nad arusaadavamad on, keeles olemasolevasse kergemini liituvad. Süntaktiliste nähtuste, n.n. sisemise keelevormi laenamist võõrast keelest käsitletakse sama sallivusega: see on lubatav, kui ta „edendab keele rikkust, painduvust“.

Lõppkokkuvõttes vastatakse küsimusele, kellel on õigekeelsusküsimustes otsustusvõim. Kuna autor kuulutab keele tarvituse määravaks normiks, mille vankumiste juures, kui valida on tarvis kahest tarvitusel olevast nähtusest parem või kui esitatakse uudisettepanek, annab sõnaõiguse ainult otstarbekohasusele, siis on loomulik, et kõige kompetentsemad õigekeelsusküsimustes on paremad kirjanikud: määravaks ei pea siin olema

keele tarvitajate enamik, vaid paremik. Keeleteadlaste ülesandeks jääb „keele õpetamine koolis ja elus“ ajaloolise, keele olemusse süveneva uurimuse abil saadud pildi põhjal.

\*

Järgmine artikkel käsitleb üht psühholoogiliselt huvitavamat küsimust keeleteaduses — n.n. rahvaetümoloogiat. „Sootulukesed inimõtte teel“ artikli pealkirjas sellele nähtusele antud piltlik nimetus ongi õige tabav: sõna väline, kõlaline külg on juhtinud inimese mõttekäigu siin eksiteele, kuna nimelt „kahe algupäraselt ühtekuulumatu sõna häälikuline sarnadus äratav nende tähendusliku ühtekuuluvuse kujutlust inimese mõttetegevuses igal sammul ülitähtsa tegurina esineva assotsiatsioonseaduse põhjal. Näitusi sellelt alalt on esitatud rohkesti ja huvitavaid rootsi ja soome keele, mõni üksik muude keelte piirkonnast: hukcateetti, susiteetti 'ülikool' = rootsi societet(shuset); s. susi-listi = socialist jne.

Piiratud on rahvaetümologia ühelt poolt sõnanaljaga, mida iseloomustab teadmine, et tehtud kahe sõna ühendus pole õige, kuna rahva etümologia sünnib *bona fide*, usus tehtud ühenduse vääramatusse, teiselt poolt teadusmeeste teadliku etümologiseerimisega, millele omane on sihilikkus, sihilik sõna algupära otsimine. Kuid tegelikult on seegi, kui ta põhjeneb ainult juhuslikul häälikulisel sarnadusel, nagu see vanemas keeleteaduses oli ainuvalitsevaks, identne rahvaetümoloogiale (ord. Venetia ühendamist s. sõnaga venetie, samojed sõna ühendamist suomi-jätti jne.); nüüd üldiselt tunnustatud etümologiaist langeb tuleviku teaduse valgusel mõnigi nende, n.n. „teaduslike kude rahvaetümologiate“ liiki.

Rahvaetümoloogiline sõnade ühendamine võib sündida sõnade vormi või tähenduse muutumiseta (s. kappalaine = r. cappel = assotsieeritud sõnaga kapp). On aga küllalt juhtumusi, kus sõnade tähendus on muutunud (näit. s. ahtaa algupärase tähendusega 'pingutada jne.' 'ahdas, kitsas' mõjul, viimane saadud leedu keelest), palju rohkearvulisemalt aga, kus muutunud on nende vorm, eriti võõrastes sõnades (ahvenamaa = germ. \*ahvaland + ahven; siankaali = rootsi cyan-kalium + sian + kaali jne.), aga ka omis sõnus, mille

algupära on teadvuses hämardunud (peninkulma, peninkuorma = peninkuulema; sikalisko = sisilisko + sika jne.) Viimaks üks liik rahvaetümoloogiaid, mida autori arvates uurivad seni pole küllalt märganud, põhjeneb täieliselt etümologiseerivale isikule võõral keelel, mida see enamvähem puudulikult oskab (näit. eesti seatina = vene свинец, assotsieeritud sõnaga свинья; soome vatsanenänpulveri = rootsi magnesia pulver, assotsieeritud sõnadega mage n ä s a jne).

Lõpuks tuuakse näiteid rahvaetümoloogia tähtsusest tegelikus elus, eriti ta mõjust rahva kommete ja müütide tekkimisel. Nii on näit., soome laskiaiset 'vastlapäev' ja sellega ühendatud mäest allalaskmise komme seletatav rootsi sõna fastlagsondag vale etümologiseerimisega (lask- ~ lags-). Rahvaetümoloogiast alguse saanud müütide näiteina on muu seas esitatud eesti lugu „Sula Salme neitsikesest“, Kalevalast õlle nime seletus sõnast „hüväoloinen“, Kalevala viimasest loost Marjatta marja söömise lugu kui sõnade „Marjatta“ ja „marja“ assotsieerumise resultaat.

Teose viimane kirjutus annab ülevaate Volmari Kilpinen'i (Schildt'i) tegevusest soome keeleuendajana. Vähe on selles artiklis puudutatud kõrvalilma, nii et pilt mainitud revolutsioonilisest sõnasepast saab segamatult ühtlane. Lühike ülevaade Kilpinen'i elukäigust ja perekondlikkudest oludest aitab seletada temas hõõguva rahvuslikku vaimu ja keelelisi huvisid. Ametilt arst, oli ta ühtlasi suur rahvuslane, oma südika algatusega ühiskondlikus tegevuses soome rahvuskultuurilisele tõusmisele igati hoogu andmas, võttis ta soome kirjakeele arendamisest teadusteni küünivaks kulturkeeleks, samast rahvusluse põhimõttest aetuna, vaimustatult osa. See siht silme ees, võitles ta noorena idasooime murde kirjakeele pääsu kasuks, aga loobudes sellest hiljemini, võttis oma elutöök noorele soome keelele uute kultuurmõistete ristimise kunstlikult loodud sõnade abil, mis-sugusel alal ongi temal võrratud teened, nii et „me ei saa öelda pea ühtki lauset milgi teaduslikul või üldse vaimlisel alal, tarvitamata K. loodud sõna“. Oskussõnastikkudest on Kilpinen eriti rikastanud, õieti aluse pannud, arstiteaduslikule ja geometria sõnastikule, kuid tema loodud on ka määratu hulk praeguses



keeles kodunenud üldkultuuriliste mõistete nimetusi: tiede, taide, uskonto, sivistys, esine, henkilö jne. Toimides ilma mingi teadusliku tagaseinata, võttis K. oma põhimõtteks 1) õige tuletamise („ohjeellisuus“), 2) kõlalise ilu („sulosujuvaisuus“), 3) lühiduse („lühemmyys“), neid ju iseenesest relativseid mõisteid, eriti keskmist, autori arvates tihti liig meelevaldselt kommenteerides. Ilu põhimõtet tähtsale kohale asetades, kõneldes ütlusviiside „mehisusest“, „naiselikkusest“, „lõtvusest“ jne., annab tema tegevus huvitava paralleli meie keeleuundusliikumisele.

Keele välist, ortograafilistki külge püüdis K. parandada järgsilpide *i*-diftongide tarvitamise reguleerimisega jm. väiksemate ettepanekutega, kõigepealt aga soovitades vokaalide pikkuse märkimist *circonflexe* märgiga nende kahekordse kirjutamise asemel. See uuendusmõte, esimest korda väljenduse saanud daani teadlaselt Rask'ilt ja toetust leidnud hõimkeele ungari kirjaviisist, oli siiski traditsioonidele liig risti vastukäiv ega saanud jalgu alla, Kilpinen'i seltskonna pilke peale vaatamata vääramata püsivusega neljakümne aasta jooksul, 1840-ndast kuni 1880-ndate aastateni, tehtud kihutustööst, selle kirjaviisi edendamiseks tema poolt antud ergutussummadest jm. hoolimata. Aastakümnete jooksul on selles n.n. „venyke“ kirjaviisis ilmunud mõni üksik raamat, nende hulgas viimasena 1880-ndate aastate lõpus K. usutunnistuslik „Niitä näitä niitelmä...“, ja neil on väärtus ainult selle raugenud liikumise ajalooliste tunnustajatena.

Aastakümnetega lahutatud kirjeldatava võitluse ajast, suudab autor objektivselt esitada pildi sellest, vääriliselt hinnates K. teeneid soome keele arendamisel. Niisugusena on see kirjutus sünnis praeguse eesti keeleuundusajajärgu kaasaeglas, kes pikema järelemõtlemiseta valmis on kõike selles tagasi tõrjuma, üles kutsuma selle liikumise saavutusi objektivselt hindama.

(Lõpp.)

J. Mg.

\*

Heikki Ojansuu, **Suomalaista paikannimitutkimusta I.** Tähänastisen tutkimuksen arvostelua. — Turun Suomalaisen Yliopistoseuran julkaisuja. Jakaja: Kustannusosakeyhtiö Otava.

[= Soome kohanime uurimine I. Senise uurimise arvustus. — Turu Soome Ülikooliseltsi väljaanded. Jagaja: Kirjastusosaühisus Otava]. (Lhk. 2: a. 1920. — XLI + 274 lhk. — Hind 30 sm.)

Turu ülikooli professori H. Ojansuu sulest ilmunud, ülemal tähendatud raamatu I. arvustav osa langeb kolme jakku: Sissejuhatus, tähestikulises järjekorras olevad Nimeseletused ja Rootslaste asumisiga Soomes, eriti nimeuurimise valguses.

Pikemalt peataksime esimese osa juures. Algul heidetakse pilku Soome paiganime uurimise minevikku ja senise töö peale ning iseloomustatakse endisi ja praegusi uurijaid sel alal: soomlased D. E. D. Europæus (töötas tähendatud sihis juba 1840-ndail, eriti aga 1860—70-ndail aastail) ja dr. A. V. Forsman-Koskimies (sellekohased teosed ilmunud 1891 ja 1916) ning rootslased dr. Ralf Saxén, prof. T. E. Karsten, prof. Hugo Pipping jt. Viimastel kolmel näib olevat uuemais uurimustes — toonitab autor — üldine kalduvus liialdaselt otsida ja leida Soome kohanimeses germani algupära. Tahetakse tõendusi saada, kui oleksid Soomemaa vanemad algelanikud skandinavlased ja tehakse seepärast ilmsesti meelevaldselt need germanipäraseks oletatud ehk luuletatud kohanimed põliselt vanaks. See isamaalik tendents teaduslikus töös on, nagu teame, endale ka paraleelse leidnud Soomelahe lõunarandadel, muidugi vähemal määral: tuletagem meelde näit. katseid Pärnut, Emajõe j. t. kohanimesid seletada germani keeltest põlvenevaiks.

Edasi loetletakse Soome kohanime praegu olevad kogud ja allikad: Soome Muinasmälestusühisuse kogud (nende hulgas O. A. F. Lönnbohmi nimestik), S. Kirjanduse Seltsi kogud, hiljuti J. M. Tallgreni ja A. M. Tallgreni ning N. Kallio poolt avaldatud üksikute kihelkondade spetsialnimestikud, siis veel arkiivides leiduvate vanematel asjapaberitel esinevad (muu seas Reinh. Hanseni avaldatud) ja vanadel maakaartidel olevad kohanimed. Nagu sellest näeme, ei ole ka Soomes veel jõutud üldiselt, süstemaatiliselt paiganimesid koguda ja käepärast olevad korjandused ei ole küllaldaselt arvurikkad ega täielikud, vaid ühtluseta ja puudulikult kirja tähendatud. Tuletame siinkohal meelde, et ka meil Eestis olevad võrdlemisi suured kogud (prof. M. J. Eisenil, Fr.

Kuhlbarsil) kannatavad samade puuduste all, ja vististi veel suuremal määral. Loodetavasti suudetakse Emak. Seltsi poolt alustatud kogumises sellepoolest ehk paremaile tulemustele jõuda.

Siis puudutab prof. O j a n s u u ka kohanimedega uurimise meetodid. Neid vaateid ja arvamisid tuleks tingimata ka meil algava töö juures silmas pidada: „Nimesid ei või mitte umbkaudu uurida, vaid igaüks tuleb analüüsida ja liigitada (tüüpidesse järjestada). Nime tuletussugemete kohta peaks nii palju kui võimalik jõutama selgusele. Nime tähendus tuleb seletada selle esinemisala keele ehk sugukeele abil. Alles siis, kui see tee sihile ei vii, on luba najatuda muile (võõraile) keelile ja ka siis ainult neile, mille kõnelejaist kas teatakse või ehk võidakse võimalikult tõenäolikkult oletada, et nad küsimuses olevas maakohas elanud“ (lhk. XXIII, XXIV). „Kuid esitlemine ja tüübitlemine ei jätku sagedasti veel mitte, kui tuleb jõuda selgusele ka nime või nimetüübi ea kohta. Ka selle ulatus, selle esinemisala peaks näidatama. Kui nimi esineb üksnes piiratud alal, on see tõenäolikkult sagedamini uus. Kui see aga leidub laialt, näit. sugurahvaste elamisaladel, võib see olla isegi vana“. „Iga nime vanemad ja iseäranis praegusest lahku minevad kujud asjakirjadel tulevad esitada — niihästi kronoloogilistel põhjustel... kui ka eriti nime etümologia selgitamiseks. Muistsed allikad on nimelt õige sagedasti alal hoidnud nime algupärase ehk algupärasele kaunis läheda kuju.“ (Lhk. XXIV). Võetagu arvesse ka, et vanemal aegadel kohanimesid sagedasti kää n a t i, näit. sõnast \* *Lappi-vedenranta* > *Lappveenranta* > *Lappenranta* saadi rootsi sõna *lappi* 'metsik mees' põhjal *Willmanstrand*, s. o. 'metsiku mehe rand', Eesti maakonna nimi *Vagja* (= vaia) > v. *Клинь* (= 'kiil'; murdeti *vai* 'kiil'), linnuse nimi (*Ohdempää*) *Otempää* 'karupea' > v. *Медвѣжья голова*, (praegune Lõuna-Harjumaal *Keava* <) \* *Кедяприво* (= päikese peo?) > *Кединивъ* = *Солнечная рука*; samati sündis ka nimega vää n a m i s i kas rahvaetümologia või muul põhjal, näit. (prof. M i k k o l a järgi) s. *Saarenkylä* > *Сарское село* > *Царское село*. Tuleb tunda ka põhjalikkult ristnimestikku, samati peetagu silmas kohanimedega uurimise abiteadusi: arkeoloogiat ja ajalugu. Ja Soome kohanimedega uurimise ülesannete kohta: „Selle abil selgitatakse soome asumisajalugu: tulevik peab paljastama, mis on siin laplaste, mis

soomlaste ja rootslaste osa; see peab näitama, kuhu on koondunud pärissoome (varsinaissuomalainen), hämä ja karjala haridus ja kuidas see laiali on lagunenud eri sihtides“. „Kuid ehk veelgi enam. See uurimine jaksab kes teab kord veel näidata, kust poolt ja missuguselt kitsamalt alalt see ehk teine Soome hõim Soomelahe lõunarannalt (või mujalt) siia Soomeneemele on rännanud“ (lhk. XXX). „Kohanimedeuurimisel tuleb kord veel ühes rahvaluule uurimisega piirjooni anda meie muinasusundi ja muinaskommete veel hämaratele aladele. Tal tuleb selgitada meie rahvaluule ohtrat nimestikku ja endisest palju täpise- malt kätte näidata nende laulude endi kujunemisvaldkondi“ (lhk. XXXI).

Edasi esitatakse Soome-Ugri Seltsi poolt aastal 1907 valmistatud kohanimedede korjamise kava mõningate täiendustega (mis olgu juhiks ka sel alal töötavile Eestis), toonitades ainetekogumise teaduslikku (sõnastikulised teated, keeleajaloo valgustus, ajalooline allikatekogu, asumisajaloo selgitus) ja tegelikku (vigaste nimetuste parandamine ehk kõrvaldamine, kõrvuti esinevaist nimedest kohasema valimine tegelikuks tarbeks) sihti, nimetades korjamistöö allikaid (kohalik rahvakeel ja vanema põlve mälestus; kirjalikud mälestusmärgid, näit. maamööduprotokollid, kiriku raamatud, kaardid jne.) ning korjatavaid aineid: kulturnimed (maakonnad, kihelkonnad, linnad, vallad, külad, mõisad, talud, saunad, põllud, niidud jne), looduspaikade nimed (jõesed, järved, lahed, salmed, lõukad, neemed, laiud, allikad, orud, mäed, sood, metsad, väljad jne.), kinniste muinasjäänuste nimed: (lossid, varemed jne.), inimeste nimed (muistsed liidnimed, vanemad ristnimed, sõimunimed) jne. Eriti silmas tuleks pidada seesuguste nimede leidmist ja kirjatähendamist, mis sisaldavad asumis- ja kulturajalooliselt, samuti ka mütoloogiliselt tähtsaid sõnu (näit. — Eesti olude kohaselt vähe muudetult — Kura, Liivi, Ugala, Sakala, Soome, Linna, Põllu; Ah[t]ji, Haldja, Hiie, Kaleva, Lemba-, Mana, Marda, Mumme, Taara ehk Tara ehk Tare, Toone jne.). Sealjuures tuleks üles tähendada nime kohta käivad kohalised jutud. Nimed tuleksid kirjutada täpisealt kohaliku murde kujul ja nimetatud olgu täpisealt koht, kus kõnesolev paik aseneb, ning iseloomustatud olgu ka paiga looduslikud omadused — eriti kui tegu on nimega, mille

algupära mitte kohe selge ei paista — näit. maapind, taimestik, vete värv ja sügavus jne. Peale nominativi olgu nimetatud, mis kääned tarvitatakse küsimuste peale kus? ja kust? (s. o. kas iness., elat. või adess., allat., näit. Kaarmalt või Kaarmast, Kursis või Kursil),

Raamatu teises osas esineb rida artikleid umbes 500 Soome kohanime kohta, osa neist küll varemalt ajakirjades ilmunud, paljud aga uued. Siin võetakse terava, polemiseeriva arvustuse alla seniste (eriti rootsi) uurijate seletuskatsed ja esitatakse neile vastu uued seletused, suuremalt osalt soome ja sugukeelte (eriti eesti) abil. Harutatakse ka sagedasti Eesti kohanimede algupära küsimust, näit. lhk. 50—53 *Ojamaa* < \**Voojanmaa* (*vu* 'voog' + suffiks *ja* + *maa*, seega tõlge skand. sõnast *Gautland*, kus *gaut* 'voog'), lhk. 174—175 *Pärnu* < \**Perniö*, lhk. 183 *Puka* < \**Putka* (vrd. *putk*, -u 'põgenemine', *putkama*, kohanimed *Putkase*, *Putkaste*), *Vaiste* küla < *Vaivaisten* (kas siiski mitte < \**Vaihesten*? asub ju küla Pärnu- ja Läänemaakonna piiril, s. o. vahe peal; ka on tähendatud paik looduslikult õige rikas, maapind mitte halb, nii et vaevalt seal vaeste, kehvade küla oleks asenenud. A. S.) jne.

Raamatu kolmandas osas jõuab autor kohanimede najal otsusele, et Soome rootslased on Soomemaale alles 1100—1200 aastatel püsivalt elama asunud. Kui seal aga varemalt germani hõimused peaks elanud olema, siis on nad sealt hävinenud juba enne soomlaste maale tulekut (mis sündis esimestel aastasadadel p. Kr.).

A. S.

## Toimetusele saadetud<sup>1</sup>:

**Kasvatus** 1922. Numbr. 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16 (mai, juuni, juuli, august).

**Kasvatus** 1922. Nr. 13 (juuli). Sisuks muu seas: A. Õunapu. Tähelepanekuid tänavustelt Tallinna seminari sisseastujate võistluseksamitelt [Esitatakse eksamitöodes leidu-

<sup>1</sup> Selles osakonnas nimetatakse pikemalt ainult neid väljaandeid, mis keelesse puutuvaid artikleid ehk keelelisi aineid sisaldavad.

vate keelevigade statistika. Vigade hindamisel on ometi ka autor mõnel korral väärtanud<sup>1</sup>). — p u u, Eesti keele õpetajate kongressi ülesanded.

**Kuukiri Eesti Kirjandus** 1922. Nr. 7. Sisu: Aino Paltser, Kristjan Jaak Petersoni 100-a. surmapäeva mälestuseks. J. Luiga, Läti Hendriku kroonika kriitika. (Järg). J. Aavik, Puudused uuemas eesti luules. (Järg). J. Kurrik, Vilksatused ärkamisajast. (Lõpp). G. Vilberg, Murdesõnad Kuusalu kihelkonna rannaküladest. (Lõpp. M—Ü). — Nr. 8. Sisu: J. Albreht, Hain Henno. J. Aavik, Puudused uuemas eesti luules. (Järg). A. Kruusberg, Eesti rahvusliku ärkamisaja tumedad momendid. (Pooleli). A. Saareste, Eesti kohanimed rahvasuus. (Järg). J. Albreht, Richard Rohti eskiis „Hümnid Paanile“. — Nr. 9. Sisu: J. Luiga, Läti Hendriku kroonika kriitika. (Järg). J. Aavik, Puudused uuemas eesti luules. (Lõpp). M. J. Eisen, Linnud rahvasuus. (Pooleli). A. Kruusberg, Eesti rahvusliku ärkamisaja tumedad momendid. A. Dido pildiga. (Pooleli).

**Ajalooline Ajakiri** 1922. Nr. 1, 2. Teise numbri sisuks muu seas mälestusmärk meie vanemast kirjakeelest: Keiser Aleksander I eestikeelne kuulutus Napoleoni sõjakäigu puhul Venemaal 1812. a. (Üle 3-e lhk. teksti; avaldatud prof. A. R. Cederberg'i poolt).

**Ajakiri Loodus** 1922. N-rid 1—4. Kolmas ja neljas number sisaldavad muu seas „Eesti lindude nimestiku“ (Nomenclator avium Eestiae), kokku 22<sup>1</sup>/<sub>2</sub> lhk., mis hulga harvatuntud ehk Wiedemannis registreerimata linnunimesid sisaldab. Selle nimestiku põhjal oleks Em. S-i murdesugemetekogujatel tulevikus hõlpus rahvalt linnunimesid küsitleda.

**Õigus.** Juriidiline ajakiri. 1922. N-rid 4, 5, 6. Sisuks muu seas: Tsiviilseadustiku oskussõnad (8 lhk.). Õigusteaduse oskussõnad. Tsiviilseadustiku oskussõnad (lõpp 1 + 6<sup>1</sup>/<sub>2</sub> lhk.).

A. Faria de Vasconcellos, Uus kool Belgias. Rouseau instituudi prof. A. Ferrier'i eeskõnega. Prantsuse keelest

---

<sup>1</sup> Murdevigadeks ei maksaks näit. mitte lugeda kujusid ülesse, kusagil, (aitas) isat, sest nad on kirjakeeles üleüldse tarvitusel ja isegi vajalised. Ka pole põhjust eraldada aleviku keelt: kujud juttusi, milledest, tohtre, kõikse (mitte saksapärane!), läks kodu on samati murdevaad, mõni neist isegi mitte veel üleüldiselt veaks tunnistatud (näit. milledest). Õõbik ei ole mitte välteviga! Ja miks loetakse veaks ütetus (lhk. 200): „Oli mõni aeg Tallinnas kooliõpetajaks“?

tõlkinud M. Michelson. Eesti Õpetajate Liidu kirjastus nr. 6. 1922. Sisaldab muu seas kolmandas peatükis (Mõnest õpetusvõttest) artikli Keeled, kus (15 leheküljel) näpunäiteid antakse emakeele ja võõraskeelte õppeviiside kohta.

**Eesti Arst.** Eesti Arstide Liidu häälekandja 1922. N-rid 2—7.

**Laevandus** 1922. N-rid 1, 2, 4, 5, 6. 8. Sisuks muu seas: Meriasjanduslised oskussõnad. — Neis oleme silmanud järgmisi vigu: Nr. 955 raua jättis (peab olema: jätis), Nr. 1001 naeri õli (p. o.: nairi õli), Nr. 1110 filtri riie (parem oleks: kurna riie), Nr. 1184 doppelttöötav (parem oleks: kahekordselt töötav), Nr. 176 luukisi shalkima (peab olema: luukisid sh.), Nr. 187 ümberminemas (p. o.: ümber minemas), Nr. 204 kinnipanema, shekeltama (p. ol.: kinni panema, shekel-dama), Nr. 209 Loading-berth — laadpaik (parem ol.: laadimispaik), Nr. 246 bootsman (võiks kirjutada: pootsman), Nr. 267 jäes kinni (p. ol.: jääs kinni).

**Eesti Tehnika Seltsi Ajakiri** 1922. N-rid 1—7. Kaasandeks „Raudtee sõnastiku“ 3-s, 4-s ja 5-s poogen. Sisaldab — juba pealiskaudsel silmitsusel — rohkesti trükivigu, keelevigu ning puudulikka kujundusi: kaus (pro: kauss, lhk. 36, <sup>860</sup>; 40, <sup>947</sup>; 68), tup (lhk. 40, 69), kolbi uure (pro: uurde) sein (lhk. 33); pidurtamise pird (lhk. 35), trükivigade õien-duses on isegi öeldud (lhk. 73): trükitud pidurdama, peab olema: pidurtama; siiberlaud (lhk. 33, parem oleks: lükand-laud), stift (lhk. 38, 41; peab olema: tihvt), aparat (lhk. 36, 73; p. ol.: aparaat), toppendi vinn 'Krätzer für Stopfbüchsen' (lhk. 41, 69; p. ol.: topendi), puhvri later (lhk. 68; p. ol.: latter), kinnilööma (lhk. 73; p. ol.: kinni lööma), ümargused (lhk. 68; p. ol.: ümmargused), tiigelahi (lhk. 68; parem oleks: tiigel-ahi, et sõna mitte võõriti ei loetaks), tislari jaos-kond (lhk. 69; parem oleks: tislari j.), töötand (lhk. 69; p. ol.: töötanud), ülekuumendud (lhk. 72; p. ol.: ülekuumen-datud); „Tähelpantud trükivigade“ pealkirjas (lhk. 74) pole tähele pandud, et viimane sõna meil *d*-ga kirjutatakse; ka mõne võõrsõna (näit. spindel) asemel oleks võidud oma võtta.

**Virittäjä** 1921, numbr. 1—3, 48 lhk. Sisu: E. A. Saari-maa, Kansanrunouden asema suomenkielisten oppikoulujen äidinkielen opetuksessa [= Rahvaluule paik soomekeelsete koolide emakeele õpetuses. — Kirjutus pakub tähtsaid paralleeliseid sama küsimuse kohta ka meie koolides]. — K. B. Wiklund, Kolmi-asteinen astevaihtelu [= Kolmeastmeline astmevaheldus. — Autor esitab kokkuvõtlikult ja täiendavalt oma varemalt avaldatud vaa-teid astmevahelduse loomu ja vanaduse kohta. Oletab — lapi keele põhjal — peale nõrga ja tugeva astme veel „pikenemisastet“,

saks. k. „dehnstufe“. Vrd. Le Monde Oriental IX, a. 1915; XIII, a. 1920]. — O. Loo rits, Eesti Akadeemiline Emakeele Selts [Tutvustatakse lühidalt Soome lugejat A. Em. S-i senise tegevusega]. — Y. H. Toivonen, Etymologisia huomioita [Võrreldakse m. s. eesti sõnu *sõlg* ja *keris* vastavate kujudega kaugemaist sugukeelist]. — Martti Rapola, Sähtrat. — K. B. Wiklund, *Pääsiäinen* ja *laskiainen*. — J. M., Muuan loitsuluku Karjalasta 1600-luvuni lopulta. — Y. H. T., Eräs suomenkielinen onnetoivotusruno 1700-luvulta. — Pieniä huomioita [M. Rapola poolt: *Ridvala* > *Rilvala* > *Rirvala*]. — J. V. Lehtonen, Pieni lisä Aleksis Kiven teosten selityksiin. — Kirjallisuutta [Muu seas sisaldab retsensiooni Emakeele Seltsi välja antud „Liivi lugemik I“ kohta]. — Lõpul tegelikud keeleküsimused j. m.

**Virittäjä** 1921, numbr. 4—6, 48 lhk. Sisu: Kaarle Krohn, Piispa Henrikin surmaruno. — F. Äima, Lisänen *ahrain* sanan etymologiaan. — Heikki Ojansuu, Karitiivisen *-ton (-toin)*, *-ttoma-* johtimen liittyminen monikkovartaloon. [= Karitivse *-ton (-toin)*, *-toma-* tuletusliite liitumine mitmuse tüve külge. Vrd. näit. eestis ains. tüvelised *jalatu*, *käetu*, *armutu* ja mitm. tüvelised *jalutu*, *käsitu*, *armetu*]. — Martti Rapola, Suomenkielinen kuulutus 1700-luvulta. — Ilmari Tammisto, Pari suomen kielen näytettä Valkealasta vuodelta 1736. — L. H:nen, Suomalainen kielentutkimus huomattuna indoeurooppalaisella taholla [Märkused R. Gauthiot raamatu puhul: „La fin de mot en indo-européen. Paris, 1913]. — Kirjallisuutta. [Sisaldab muu seas Y. H. T. poolt retsensiooni H. Ojansuu raamatu kohta „Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin“]. — Lisaks õigekeelsuse märkused j. m. teated.

## Parandused ning õiendused.

Nr. 1, lhk. 26, 10. r. alt tuleb lugeda: „... igalpool läbi pole suutnud lüüa- ja endine lugejat veel paiguti...“

Nr. 2, lhk. 57, 6. r. ülev. lugeda Schlessing (pro Schessing).

lhk. 60, 8. r. ülev. lugeda Heikki (pro Heiki);

„... ülevalt lugedes 19-nda ja 20-nda rea algused on trükikojas välja langenud. Tuleb lugeda „... veel lähemas ühendus...“ ja „... teatav arv sõnu...“

---

Vastutav toimetaja: Julius Mark. — Väljaandja: Emakeele Selts.